

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA PEDAGOGIKY

PROBLEMATIKA SOCIÁLNÍ INTEGRACE A MOŽNOSTI ROZVOJE KULTURNÍ
IDENTITY V NÍZKOPRAHOVÉM ZAŘÍZENÍ DARJAV, O.S.
DIPLOMOVÁ PRÁCE

Petra Boháčová
Sociální politika a sociální práce
studia (2012-2014)

Vedoucí práce: *Mgr. Markéta Zachová*
Plzeň, 18 březen 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, březen 2014

.....
vlastnoruční podpis

Děkuji Mgr. Markétě Zachové za poskytování cenných rad a připomínek a za odborné vedení mé diplomové práce.

Dále bych chtěla poděkovat ředitelce nízkoprahového zařízení Darjav, o.s., Bc. Věře Horváthové, která mi umožnila realizovat praktickou část v organizaci a poskytla mi důležité informace a dokumenty.

OBSAH

Úvod	1
1 NÍZKOPRAHOVÁ ZAŘÍZENÍ	3
1.1 VYMEZENÍ NÍZKOPRAHOVÉHO ZAŘÍZENÍ DLE LEGISLATIVY	3
1.2 VÝZNAM SLOVA NÍZKOPRAHOVOST	4
1.3 HISTORIE NZDM	5
1.3.1 streetwork	5
1.3.2 Grantová politika nadací	6
1.3.3 Pracovní skupina ČAS	6
1.3.4 Významné osobnosti NZDM	7
1.4 CÍLOVÁ SKUPINA NZDM	7
1.2 CÍLE NZDM	9
1.3 CHARAKTERISTIKA NZDM DARJAV, O.S.	10
2 IDENTITA – ZÁKLADNÍ TERMINOLOGIE	12
2.1 SEBEPOJETÍ A IDENTITA	12
2.2 TEORIE IDENTITY	14
2.2.1 Ego teorie	14
2.2.2 TEORIE SOCIÁLNÍ IDENTITY	16
2.2.3 ETNOLINGVISTICKÁ TEORIE	17
2.2.4 POSTMODERNÍ PŘÍSTUP K IDENTITĚ	18
2.3 KULTURNÍ IDENTITA A OSTATNÍ TYPY IDENTIT	19
2.3.1 Kultura a kulturní identita	20
2.3.2 Osobní, sociální, etnická, národní a transnacionální identita	22
3 SOCIÁLNÍ INTEGRACE A SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ	24
3.1 VYMEZENÍ POJMU SOCIÁLNÍ INTEGRACE	24
3.2 VYMEZENÍ POJMU SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ	25
3.2.1 Sociálně vyloučené lokality	27
3.3 SOCIÁLNÍ INTEGRACE V SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH LOKALITÁCH	28
4 PRAKTICKÁ ČÁST	31
4.1 CÍLE VÝZKUMU	31
4.1.1 Operacionalizace cíle výzkumu	31
4.2 REALIZACE VÝZKUMU	32
4.2.1 Charakteristika výzkumného vzorku	32
4.3 METODA VÝZKUMU	33
4.3.1 Případová studie	33
4.3.2 Rozhovor	39
4.3.3 Analýza dokumentů	57
4.4 ZHODNOCENÍ PRAKTICKÉ ČÁSTI	61
ZÁVĚR	65
RESUMÉ	66
SUMMARY	67
SEZNAM LITERATURY	68
INTERNETOVÉ ZDROJE	70
SEZNAM PŘÍLOH	I

ÚVOD

Lidé žijící v sociálně vyloučených lokalitách se jen obtížně zapojují do života, který majoritní společnost označuje za běžný. Sociální vyloučení jim znesnadňuje osvojit si normy a pravidla uznávané společností. Jedním z nástrojů v boji proti sociálnímu vyloučení je proces sociální integrace neboli proces začleňování jedince či skupiny do společnosti. Sociální integrace je také jedním z cílů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. Nízkoprahové zařízení Darjav, o.s. sídlí přímo v prostorách sociálně vyloučené lokality v Pardubicích. Dle výroční zprávy organizace žije v dané lokalitě asi 300 obyvatel, z toho 80% tvoří Romové. Z tohoto důvodu je třeba brát ohled na kulturní identitu jedinců navštěvující toto zařízení a nabízet jim možnosti rozvoje v této oblasti.

Tato diplomová práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část vymezuje hlavní pojmy, které se odvíjí od části praktické. První kapitola je věnována nízkoprahovým zařízením obecně a vymezuje ji z hlediska legislativy, cílů, cílové skupiny a vysvětluje samotný název nízkoprahovosti. V této kapitole je rovněž zmíněna historie nízkoprahových zařízení včetně významných osobností, které se podíleli na rozvoji těchto zařízení. Kapitola je uzavřena charakteristikou konkrétní organizace Darjav, o.s., která zároveň sloužila jako místo výkonu praktické části.

Druhá kapitola je věnována identitě a její základní terminologii. Kapitola se zabývá různými pohledy na identitu, teoriemi identity a jejími jednotlivými typy, přičemž pozornost je věnována především kulturní identitě a kultuře samotné. Teoretickou část uzavírá kapitola věnována sociální integraci a sociálnímu vyloučení. Kapitola se zabývá vymezením obou pojmů a také jejich vzájemnému propojení, neboť jak bylo výše zmíněno, sociální integrace je nástrojem pro řešení problematiky sociálního vyloučení. V této části jsou rovněž vymezeny principy sociální integrace a terénní sociální práce. Při čtení této diplomové práce je třeba si uvědomit mnohoznačnost a nejednotnost ústředních pojmů - identita, kultura, sociální vyloučení či sociální integrace. Z tohoto důvodu byl pro praktickou část zvolen kvalitativní výzkum, neboť se tyto pojmy aplikovaly na omezený a konkrétní vzorek.

Praktická část se zabývá výzkumnými otázkami: **jakým způsobem přispívá nízkoprahové zařízení Darjav, o.s. k sociální integraci dětí a mládeže a zda nízkoprahové zařízení Darjav nabízí možnosti rozvoje kulturní identity pro děti**

a mládež. Pro zpracování praktické části byly užity metody rozhovoru s dětmi a mládeží navštěvující nízkoprahové zařízení, dále rozhovor s pracovníky organizace včetně ředitelky. Další zvolenou metodou byla případová studie, která se opírá o informace získané ze spisů a dokumentů organizace. Rovněž je doplněna o poznatky pracovníků a informacemi získanými z rozhovorů s dětmi. Účelem případových studií je blíže přiblížit cílovou skupinu nízkoprahového zařízení Darjav. Poslední zvolenou metodou je analýza dokumentů, která vychází z výročních zpráv organizace, diplomové práce Radka Vorlíčka na téma Vlivy působící na školní úspěšnost romských dětí žijících v prostředí sociálního vyloučení a podkladů k projektu Rovné šance.

Téma této diplomové práce jsem si vybrala z důvodu zájmu o tuto problematiku. Rovněž se domnívám, že toto téma je aktuální a problematikou sociálního vyloučení je třeba se podrobněji zabývat.

1 NÍZKOPRAHOVÁ ZAŘÍZENÍ

První kapitola je věnována nízkoprahovému zařízení (dále NZDM), jako jednomu z ústředních pojmů této diplomové práce, neboť právě NZDM bylo terénem pro realizaci praktické části. Kapitola obsahuje jednak vymezení pojmu legislativně, vysvětlení samotného názvu, ale také seznamuje s historií NZDM, jeho cíli a cílovou skupinou. Závěrem se věnuje informacím týkající se konkrétního NZDM Darjav, ve kterém byla realizována praktická část.

1.1 VYMEZENÍ NÍZKOPRAHOVÉHO ZAŘÍZENÍ DLE LEGISLATIVY

Nízkoprahová denní zařízení (NZDM) jsou sociální službou, která dle zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů nabízí ambulantní popřípadě terénní službu osobám bez přístřeší. Mezi základní činnosti, této služby patří

- „a) pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu,*
- b) poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy,*
- c) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí.“¹*

Tento zákon rovněž vymezuje NZDM pro děti a mládež jako ambulantní či terénní službu, určenou dětem a mládeži ve věku 6 - 26 let, u kterých hrozí vyšší riziko výskytu společensky nežádoucích jevů. Tato služba klade důraz na prevenci či potlačení sociálních a zdravotních rizik, která jsou spojena se stylem jejich života. Rovněž jim napomáhá vyznat se v jejich přirozeném prostředí a vytváří podmínky, které napomáhají řešit nežádoucí situace. NZDM pro děti a mládež poskytuje následující 4 základní činnosti:

- „a) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,*
- b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,*
- c) sociálně terapeutické činnosti,*
- d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.“²*

Pro účely této diplomové práce se dále budeme zabývat pouze nízkoprahovým zařízením pro děti a mládež.

¹ Zákon o sociálních službách 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ust. §61

² Zákon o sociálních službách 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů, ust. §62

1.2 VÝZNAM SLOVA NÍZKOPRAHOVOST

Ve slovníku sociální práce jsou charakterizována NZDM jako „zařízení dostupné klientům bez nutnosti se objednávat, případně i bez nutnosti udávat vlastní totožnost.“³ Jak si však vysvětlit samotný význam pojmu nízkoprahovosti?

Pojem nízkoprahový se skládá ze dvou slov a to nízký a práh. Významově toto spojení označuje zmírnění či odstranění určitých bariér. Jedlička ve své publikaci vysvětluje tento termín na základě konkrétního příkladu člověka s pohybovým či zrakovým postižením. Pro takto znevýhodněnou osobu můžou i tři schody činit velkou a nepříjemnou překážku. Pro ještě přesnější uchopení tohoto pojmu v souvislosti s NZDM je třeba si uvědomit množství nároků, které klade společnost na dospívající jedince a co vše musí zvládnout, aby úspěšně obstáli v rámci naší společnosti. V důsledku socializačních nedostatků či sociálního handicapu se může vyskytovat chování, které vybočuje a nabírá podoby ignorace či porušování společensky uznávaných pravidel. Je třeba těmto jedincům nabídnout možnost sociální podpory, odbornou pedagogicko-psychologickou pomoc, ale také samotný lidský zájem na jejich problému.⁴

Jiří Staniček vnímá podstatu nízkoprahovosti ve skutečné a reálné dostupnosti. Každé centrum či program si musí uvědomovat klíčové zásady, které nesmí skutečná dostupnost postrádat s ohledem na danou lokalitu či komunitu.⁵ Česká asociace streetwork vnímá dostupnost služeb NZDM v odstranění bariér, které zabraňují využívat tyto služby. Jedná se zejména o bariéry časové, prostorové, psychologické a finanční.⁶ K překonání těchto bariér je třeba dodržovat nejdůležitější zásady nízkoprahovosti, které jsou uvedeny níže.

- Zařízení poskytuje možnost zachování anonymity uživatele služby. Veškeré informace týkající se osobních údajů jsou vedeny pouze se souhlasem uživatele, který rovněž dává právo nahlížet do své dokumentace. Lze získat pouze ty informace, které jsou potřeba pro odbornost a kvalitu služeb.

³ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2008.

⁴ JEDLIČKA, Richard, Petr KLÍMA, Jaroslav KOŤA, Jiří NĚMEC a Jiří PILAŘ. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. 1. vyd. Praha: Tiskárny MV, p.o., 2004.

⁵ STANIČEK, Jiří. *Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork* [online]. 2011 [cit. 2013-06-18]. Dostupné z: <http://www.specialnipedagogika.cz/socius/data/532.pdf>

⁶ ČESKÁ ASOCIACE STREETWORK, o.s. *Pojmosloví: Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (NZDM)* [online]. 2008 [cit. 2013-06-18]. Dostupné z: http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf

- Důležité je, aby zařízení zajišťovalo takové prostředí, které je blízké dané cílové skupině z hlediska umístění a charakteru.
- Zařízení respektuje pasivitu či názorovou odlišnost uživatelů služby. Tyto aspekty nejsou důvodem pro omezený přístup k nabízeným službám.
- Služba se poskytuje bez povinnosti jakéhokoliv členství či jiné registrace. Uživatel může navštěvovat zařízení nepravidelně, může přicházet a odcházet libovolně v rámci dodržování provozní doby zařízení. Dle svého úsudku se uživatel může a nemusí zapojit do nabízených aktivit.
- Provozní doba zařízení je stálá a přiměřená možnostem a potřebám cílové skupiny.
- Služba je poskytována bezplatně.
- Služba je otevřena pro kohokoliv, kdo spadá do cílové skupiny bez omezení. Výjimku tvoří uživatelé služby, kteří svým chováním a jednáním omezují nebo ohrožují sebe, pracovníky, ostatní uživatele nebo samotnou účinnost služby.⁷

1.3 HISTORIE NZDM

NZDM jsou typem sociální služby, která v našem prostředí nemá vybudovanou tradici v porovnání s jinými státy. Začaly vznikat kolem roku 1995, na podnět terénních pracovníků. Ti vnímali v samotném terénu potřebu vytvořit zastřešený prostor.⁸ Čechovský ve své práci rozdělil vývoj NZDM na 4 hlavní mezníky a to streetwork, grantová politika nadací, pracovní skupina ČAS a osobnosti.⁹

1.3.1 STREETWORK

Velký podíl na vzniku zařízení (tehdy ještě nefungovaly pod označením nízkoprahová zařízení, ale říkalo se jim kluby pro děti a mládež) měla přímá práce na ulici (streetwork), která u nás v tehdejší době začala více pronikat, hlavně na úrovni státu. Usnesení vlády č. 341/94, k Programu sociální prevence a prevence kriminality se stalo podnětem pro vytvoření funkce sociálního asistenta v roce 1994. Sociální asistent vznikl jako součást sociální prevence, jejímž úkolem bylo zabývat se specifickou terénní prací

⁷ ČESKÁ ASOCIACE STREETWORK, o.s. *Pojmoslovní: Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (NZDM)* [online]. 2008 [cit. 2013-06-18]. Dostupné z:

http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf

⁸ BEDNÁŘOVÁ, Zdena a Lubomír PELECH. *Slabikář sociální práce na ulici: supervize streetwork financování*. Brno: Doplněk, 2003. str. 50

⁹ ČECHOVSKÝ, Jan. Kořeny vzniku NZDM v České Republice. In *Streetwork* [online]. 2006 [cit. 2013-06-18]. Dostupné z: http://www.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=703

s dětmi staršího věku a mládeží, která je ohrožena nebo je již postihnuta sociálně patologickým vývojem. Důležitým znakem práce sociálního asistenta je časoprostor, což znamená čas a prostor, kde se daná cílová skupina objevuje, přičemž cílovou skupinou byly děti a mladiství žijící rizikovým způsobem života.

Streetwork neměl u nás teoretické ukotvení a tak se usilovalo o navázání kontaktu se zahraničními kolegy, kteří měli v této oblasti větší zkušenosti. Významná byla spolupráce se Spolkovou republikou Německo (konkrétně Sasko), která pořádala pro sociální asistenty vzdělávací aktivity na téma streetwork. Tato spolupráce měla podíl také na vzniku NZDM u nás. Součástí vzdělávacího programu v Sasku byla návštěva center mládeže. V této době sociální asistenti budovali svá zázemí, kam přicházeli i klienti z ulice, a tak u nás vznikala první nízkoprahová zařízení pro děti mládež.¹⁰

1.3.2 GRANTOVÁ POLITIKA NADACÍ

Zásahu na rozvoji NZDM měly grantové programy nadací, které finančně přispěly na jejich samostatný chod. Tyto programy významně zasáhly do rozpočtů NZDM, neboť v té době pro ně byly nadační peníze hlavním zdrojem financí. Finanční podpora od samospráv a orgánů státní správy tvořila velmi malou část. Na konci 90. let vznikla a ustálila se další zařízení pro děti a mládež. Lze konstatovat, že tato finanční pomoc nadací přispěla k rychlému rozvoji nízkoprahových zařízení.¹¹

1.3.3 PRACOVNÍ SKUPINA ČAS

V roce 1997 byla založena profesní organizace Česká asociace streetwork (ČAS). Za vznikem této asociace stála snaha spojit odborníky jak z praxe, tak i z teoretických pracovišť, kteří působí na poli streetwork. Postupně se Česká asociace streetwork začala i zabývat problematikou NZDM pro děti a mládež, přičemž v rámci její působnosti v lednu roku 2001 vznikla pracovní skupina. Toto období se stalo významným mezníkem pro rozvoj NZDM. Pracovní skupina vznikla jako reakce na potřebu sebedefinování nízkoprahového zařízení, určení měřítka kvality a vymezení se od dalších aktivit s dětmi a mládeží. Hlavním úkolem však bylo vytvořit standardy kvality pro tuto službu. Během

¹⁰ ČECHOVSKÝ, Jan. Kořeny vzniku NZDM v České Republice. In: *Streetwork* [online]. 2006 [cit. 2013-06-18]. Dostupné z: http://www.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=703

¹¹ Tamtéž.

roku 2001 byla vytvořena pracovní verze standardů, na jejímž základě byly podniknuty další opatření a činnosti. Na konci tohoto úsilí stály definitivně vyhotovené standardy kvality včetně definování základních a klíčových pojmů. Pracovní skupina přispěla k informovanosti pracovníků a profesionalizovala a zkvalitňovala jejich práci i samotnou službu.¹²

1.3.4 VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI NZDM

Ke vzniku, rozvoji a formování NZDM přispělo mnoho lidí. Nejvýraznějšími osobnostmi byli zejména Jiří Staníček, Vladimír Bodlák, Petr Klíma a Aleš Herzog.

Jiřího Staníčka můžeme představit v souvislosti s oblastí a rozvojem NZDM jako jednoho z prvních sociálních asistentů, spoluzakladatele jednoho z prvních NZDM a spoluzakladatele ČAS, kde po mnoho let působil jako člen výkonného výboru. Tento muž významně přispěl k vytvoření definic, formulování a vymezení pojmů v oblasti streetworku, ale i u nově vznikajících zařízení pro děti a mládež.

Vladimír Bodlák se aktivně podílel na vytvoření standardů kvality sociálních služeb a to nejen jako člen pracovní skupiny ČAS, ale především při ministerstvu práce a sociálních věcí (MPSV). Významný podíl měl na vymezení pojmu nízkoprahovosti v kontextu sociálních služeb a samotného NZDM.

Petr Klíma je sociálním pedagogem, spoluzakladatelem centra Krok a organizace ČAS, supervizor a mimo jiné spolupořadatel mnoha konferencí. V oblasti rozvoje NZDM se zasloužil především o vyjasnění pojmu nízkoprahovosti a zavádění standardů kvality.

Aleš Herzog je jeden z těch, kteří stojí za iniciativou založit pracovní skupinu ČAS a zároveň za její koordinací. Rovněž se podílel na vypracování vzdělávacích programů.¹³

1.4 CÍLOVÁ SKUPINA NZDM

Pro definování cílové skupiny je důležité stanovit její základní rysy, jakými jsou věkové složení, pohlaví, místo bydliště, postavení ve společnosti, náročnost životní situace nebo rizikové osobnostní faktory. Na základě ohraničení cílové skupiny se dále přistupuje k vymezení cílů.¹⁴

---

¹² Tamtéž

¹³ ČECHOVSKÝ, Jan. Kořeny vzniku NZDM v České Republice. In: *Streetwork* [online]. 2006 [cit. 2013-06-18]. Dostupné z: http://www.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=703

¹⁴ MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální služby*. Praha: Portál, s.r.o., 2007

Cílovou skupinou NZDM jsou děti a mládež. Jednotná definice však na vymezení těchto dvou pojmů není. V Úmluvě o právech dítěte je dítětem chápána „každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve“.¹⁵ Podle Zdeňka Heluse je dítětem „jedinec nacházející se v určitém věkovém rozmezí, které lapidárně označíme jako dětský věk.“¹⁶ Dále rozděluje jednotlivá stadia dětského věku na prenatální vývojové, kojenecké, batolecí, stadium předškolního věku, raného školního věku, pubescence a adolescence, přičemž poukazuje na obecnost periodizace. To, jakým směrem se bude život jedince vyvíjet, záleží pouze na daném dítěti.¹⁷ Pro označení mládí se užívají dva pojmy a to adolescence a mládež. Pojem adolescence je pojmem označující určité vývojové období a užívá se spíše v psychologii. Oproti tomu pojem mládež je obecnější a vztahuje se na označení určité skupiny a je typickým termínem pro sociologii a pedagogiku.¹⁸ Ve Velkém sociologickém slovníku je mládež definována jako „termín označující buď nepřesně ohraničenou věkovou skupinu, nebo sociální kategorii vymezenou specifickými biologickými, psychologickými a sociálními znaky. Příslušníky mládí spojuje to, že se nalézají ve stejném životním cyklu nazývaném mládí a že jsou stejnou generací. Věkově i sociologicky jde o mezivrstvu mezi dětmi a dospělými.“¹⁹

Děti a mládež, pro které je NZDM určeno, se vyznačují určitými charakteristikami. Věkově jsou vymezeny do skupin 6 - 12 let, 13 – 18 let a 19 - 26 let. Jedná se o jedince, kteří se nacházejí v nepříznivé sociální situaci, přičemž se jedná o konfliktní společenské situace, obtížné životní situace a situace omezující životní podmínky. Lokalita, ve které žijí nebo ve které tráví svůj čas, je vymezena sociálně a geograficky. Další charakteristikou je, že děti a mládež se nemusí zapojovat do běžných volnočasových aktivit ať už z důvodu, že nemohou nebo sami nechtějí. Rovněž se straní běžné institucionalizované péči a pomoci. Další charakteristikou, která se objevuje u této cílové skupiny, je trávení volného času mimo rodinu (nebo jinou sociální skupinu) či neproduktivním způsobem. Jejich

¹⁵ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte.

¹⁶ HELUS, Zdeněk. Dítě v osobnostním pojetí: Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče. Praha : Portál, 2004, s. 87.

¹⁷ Tamtéž

¹⁸ MACEK, Petr. *Adolescence*. Praha: Portál, s.r.o., 2003.

¹⁹ MAŘÍKOVÁ, Hana, Miloslav PETRUSEK a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996

způsob života je přivádí do konfliktů, které jsou ohrožením pro ně samotné ale i jejich okolí.²⁰

1.2 CÍLE NZDM

Oldřich Matoušek ve své knize Sociální služby poukazuje na možnosti definování cílů sociálních programů, přičemž upozorňuje, že cíle (ale i cílová skupina) programů by měly být vymezeny v základních dokumentech, ve kterých je program charakterizován. Dle autora cíle mohou být:

Změna ve znalostech cílové skupiny – uživatelé služeb mají přehled v jednotlivých oblastech, příkladem lze uvést, že vědí, jaké účinky mají určité drogy, co je považováno za trestný čin či jakými právy disponují

Změna v postojích cílové skupiny – klienti neschvalují chování, které je společensky nežádoucí jako páchaní trestné činnosti, užívání drog nebo naopak svými postoji dávají najevo souhlas s chováním, jakým může být asertivní uplatňování práv

Změna v určitém druhu chování cílové skupiny – jedná se o přímé chování klientů, kdy se vyhýbají užívání drog či aktivně uplatňují svá práva asertivním způsobem

Změna v problému/několika problémech – tuto změnu je možné určit na základě záznamů o vývoji problému. Do souhrnu všech problému lze zařadit ty, na kterých se shodne poskytovatel služby společně s uživatelem. Příklady těchto problémů jsou nadměrné užívání alkoholu, dlouhodobá nezaměstnanost, sebevražedné sklony a podobně.

Změna v úrovni fungování nebo v kvalitě života – jedná se o komplexní ukazatel, který v sobě může zahrnovat jednak popisy chování, ale také popisy problému. Příkladem je hodnocení fungování seniora a to zejména na základě hodnocení v oblastech sociálních kontaktů, zvládnání úkonů v domácnosti, úrovně stravování, schopnosti hospodaření s penězi, stupně péče o svůj zevnějšek i zdraví.²¹

Konkrétní cíle NZDM definovala Česká asociace streetwork v dokumentu Pojmosloví z roku 2008. Dětem a mládeži je třeba zabezpečit podporu pro zvládnání těžkých životních situací a pomoci vytvořit vhodné podmínky, které přispějí k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Rovněž se NZDM zaměřuje na redukci sociálních rizik, které jsou spjaté s konfliktními situacemi, způsobem života a rizikovým chováním. Důležitým

²⁰ ČESKÁ ASOCIACE STREETWORK, o. s. *Pojmosloví: Nizkoprahových zařízení pro děti a mládež (NZDM)* [online]. 2008 [cit. 2013-06-18]. Dostupné z:

http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf

²¹ MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální služby*. Praha: Portál, s.r.o., 2007.

cílem je také prevence či snížení zdravotních rizik, která souvisejí s jejich stylem života. NZDM a její pracovníci napomáhají rozvoji schopností a dovedností u cílové skupiny a zároveň podporují sociální začleňování jak mezi vrstevníky, tak i do společnosti. NZDM zabezpečuje psychickou, fyzickou, právní a sociální ochranu v průběhu pobytu v zařízení a rovněž zajišťuje podmínky pro uskutečnění osobních aktivit. Nezbytnou součástí je také zlepšení kvality života a lepší orientace v jejich přirozeném prostředí.²²

Jeden z významných cílů je právě prevence a snižování rizik souvisejících se způsobem života dětí a mládeže. Samotná prevence působí na děti a mládež výchovněji a je finančně méně náročná než náprava či převýchova. Důležitou roli zde hraje pedagogické působení na děti a mládež ve volném čase, přičemž pojem volný čas lze vymezit jako dobu, kdy jedinec si své aktivity vybírá sám na základě své svobodné vůle, provádí je zcela dobrovolně a vzbuzují v něm pocity spokojenosti a uvolnění. Volným časem je pro děti a mládež vše mimo vyučování, sebeobsluhy, základní péče o svůj vzhled, povinnosti v domácnosti, činnosti spojené s uspokojováním existenčních potřeb a dalších činností, které jsou ztrátové. Přestože ztrátové činnosti tvoří širokou škálu aktivit, mají děti poměrně hodně volného času. Volný čas lze trávit v rozmanitém prostředí jako škola, domov, zájmové kroužky či jiné instituce, ale také na ulici. Na ulici jsou děti mnohdy mimo dozor a často zájem dospělé osoby. To může mít negativní dopad na výchovu dětí a jejich bezpečnost.²³ A právě tehdy se uplatňuje význam práce streetwork a z něho vycházející NZDM.

1.3 CHARAKTERISTIKA NZDM DARJAV, O.S.

NZDM Darjav bylo založeno jako občanské sdružení a pod tímto označením fungovalo jak při zadávání této diplomové práce tak i při realizaci výzkumné části. V lednu roku 2014 však došlo ke změně občanského zákona, kdy se občanská sdružení transformovaly na spolky. V této diplomové práci je však NZDM Darjav stále uváděno jako občanské sdružení, neboť pod tímto označením při psaní diplomové práce stále existovalo a změna občanského zákoníku neměla vliv na cíle praktické části této diplomové práce.

---

²² ČESKÁ ASOCIACE STREETWORK, o.s. *Pojmoslovi: Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (NZDM)* [online]. 2008 [cit. 2013-06-18]. Dostupné z:

http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf

²³ PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008.

NZDM Darjav bylo založeno roku 2002 v jedné z Pardubických sociálně vyloučených lokalit a na jeho vzniku se významně podíleli mladí romští aktivisté, jejichž snaha byla podpořena britským programem RraJE. Cílem NZDM Darjav je podílet se na řešení těžkých životních situací obyvatelů dané komunity.

Program Rraje probíhal od února 2001 do ledna 2004 a zaměřoval se na podporu romské komunity, přičemž cílem bylo bojovat proti diskriminaci, přispět k sociální integraci Romů a zlepšit jejich přístup k právům na místní úrovni. Tento projekt byl financován Velkou Británií, konkrétně Ministerstvem pro mezinárodní rozvoj a uskutečnil se v šesti městech a čtyřech státech (Česká Republika, Bulharsko, Rumunsko a Slovensko). V České Republice probíhal během svého prvního roku působení a to v městech Brno a Pardubice.²⁴

V roce 2007 se stalo NZDM registrovanou sociální službou a poskytuje následující sociální služby: nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, sociálně právní ochrana dětí a terénní programy. Pro potřeby diplomové práce nás bude zajímat pouze oblast nízkoprahového zařízení pro děti a mládež.

Služby nízkoprahového zařízení jsou poskytovány ambulantně a jsou určeny dětem a mládeži ve věkovém složení 6 – 26 let, u kterých se vyskytuje riziko výskytu sociálního vyloučení, sociálně patologických jevů nebo způsob jejich života je neuznávaný majoritní společností. Zařízení se nachází v přímé interakci s cílovou skupinou a z toho důvodu je místem pro dlouhodobou a systematickou spolupráci s dětmi a mládeží z této lokality.

Cílem zařízení je prostřednictvím volnočasových a vzdělávacích činností a rovněž prostřednictvím metod sociální práce omezit míru sociálního vyloučení dětí a mládeže. Cílem NZDM Darjav, o.s. je mimo volnočasových aktivit také podílet se na řešení náročných životních situací dětí a mládeže, přispět k prevenci sociálně patologických jevů, spolupodílet se na rozvoji schopností, dovedností a znalostí, podněcovat zájem dětí a mládeže o mimoškolní aktivity a spojit se i s jinými subjekty za účelem posílit sociální začleňování skupiny, ale i jednotlivců. NZDM Darjav naplňuje zásady nízkoprahovosti.²⁵

---

²⁴ EUROPEAN DIALOGUE. *Promoting Roma Integration at the Local Level: Practical guidance for NGOs and public authorities Guidance manual based on the Roma Rights and Access to Justice in Europe Programme*. [online]. 2005. vyd. Londýn, 2005 [cit. 2014-03-27]. ISBN 0-9549740-0-X. Dostupné z: <http://www.europeandialogue.org/reports.html>

²⁵ Nízkoprahová zařízení pro dítě a mládež. *Darjav* [online]. 2008 [cit. 2013-06-18]. Dostupné z: <http://darjav.webgarden.cz/rubriky/kdo-jsme>

2 IDENTITA – ZÁKLADNÍ TERMINOLOGIE

Cílem této kapitoly je vymezit pojem identita, který nelze přesně definovat, neboť je nejednoznačný, nejasný a mnohovýznamový. Identitu bychom mohli charakterizovat jako odpověď na otázku: Kdo jsem a kam patřím? V následujících kapitolách je identita představena v souvislosti se sebepojetím a dále se zabývá čtyřmi teoriemi identity a jednotlivými typy identit, přičemž je zvláštní pozornost věnována kulturní identitě a samotné kultuře.

2.1 SEBEPOJETÍ A IDENTITA

Jedinec vyrůstající v určitém prostředí se dostává do sociálního kontaktu s druhými lidmi, komunikuje s nimi a osvojuje si pravidla, normy a způsoby chování platné pro danou společnost. Tím se stává z biologického tvora sociální bytost. Tomuto procesu říkáme socializace.²⁶ V průběhu socializaci se mimo jiné formuje také sebepojetí každého člověka. Blatný a Plháková obecně definují sebepojetí jako „*souhrn představ a hodnotících soudů, které o sobě člověk chová*“.²⁷ Monika Morgensternová a Lenka Šulová dále dodávají, že tyto soudy nemusí být vždy v souladu s realitou. Realita se mnohdy může více či méně vzdalovat od sebepojetí člověka a to v závislosti na sebekritičnosti jedince ale i schopnosti vyrovnávat se s odkrýváním dosud nepoznané části osobnosti.²⁸

Sebepojetí a jeho utváření je celoživotním procesem a velký vliv na jeho budování mají poznatky získané o vlastní osobě. Zdrojem těchto poznatků je sociální srovnávání (nejprve se srovnáváme s vrstevníky, později se spolužáky a kolegy), vliv skupiny a hodnocení druhými, vlastní interpretace a hodnocení, kulturní vlivy (některé jsou orientovány na samostatnost a nezávislost, jiné vedou ke skromnosti a přirozenosti).²⁹

Nyní se dostáváme k pojmu identita, který je často vyskytující se termínem. Mezi termíny sebepojetí a identitou je podle Heluse souvislost, přičemž u identity se jedná o snahu být nezávislý na pohledu ostatních jedinců. Identitu pokládá za pravé vyjádření

²⁶ MAŘÍKOVÁ, Hana, Miloslav PETRUSEK a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996.

²⁷ B BLATNÝ, Marek a Alena PLHÁKOVÁ. *Temperament, inteligence, sebepojetí: nové pohledy na tradiční témata psychologického výzkumu*. Vyd. 1. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR, 2003.

²⁸ MORGENSTERNOVÁ, Monika a Lenka ŠULOVÁ. *Interkulturní psychologie: Rozvoj interkulturní senzitivity*. Praha: Karolinum, 2007.

²⁹ Tamž.

sebe samého a je založena na vlastní pozici ve světě, vztazích, hodnotách a názorech.³⁰ Dle Běhounkové je mezi sebepojetím a identitou korelační vztah a termín sebepojetí v sobě již zahrnuje identitu.³¹

Původní význam slova identity znamená stejnost nebo totožnost osoby či věci, neměnicí se v čase a za všech okolností. Ve slovníku lze nalézt synonymum ke slovu identita, kterým je individualita či osobnost. Identita je tak pojímána jako skutečnost, že osoba je pouze sama sebou.

Termín identita byl zřejmě poprvé použit S. Freudem, avšak Erikson jako první rozpracoval koncepci identity. Erikson rozdělil identitu na dvě základní formy a to ego identitu a self identitu. Této koncepci se budeme více věnovat v následující kapitole.³²

Hetherington a Parke rozdělili identitu na čtyři rozměry, které během svého vývoje musí jedinec pochopit a začlenit do svého sebepojetí:

- *„Lidská identita, která vyplývá z vědomí specifických možností myšlení lidského druhu*
- *sexuální identita, která znamená uvědomění si své pohlavní odlišnosti a příslušnosti*
- *individuální identita, vyplývající z vědomí jedinečnosti vlastní osoby*
- *kontinuum identity, což je vědomí toho, že jsem stále tímž člověkem proměňujícím se v čase.*³³

Podle V. Bačové člověk vyjadřuje identitou *„autenticitu – integritu – kontinuitu - relativní rovnost v čase – odlišnost od druhých – rovnost s lidským druhem a lidským společenstvím.“* Bačová poukazuje na rozdělení mezi identitou objektivní, tedy definovanou okolím bez vlastního přičinění a identitou subjektivní, tedy vnitřní neboli sebedefinováním. Hledání vnitřní identity nemusí být samozřejmostí, pro některé jedince je to zdoluhavý nevýznamný nebo bolestný proces. Sebedefinování je také otázkou kultury, neboť v některých kulturách je hledání svého vnitřního já považováno za nedůstojné a vnímají tento proces jako chaos a zbytečnost. Členové této kultury jsou socializováni do společnosti tak, že jejich „Já“ je otázkou kolektivistickou nikoli individualistickou.

³⁰ HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2009,

³¹ BĚHOUNKOVÁ, Leona. *Artefideická facilitace a intervence rizikových žáků na 2. stupni základní školy*. Brno, 2007. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/40535/pedf_r/Rigorozni_prace?lang=en. Rigorózní práce

³² VÝROST, Josef a Zdeněk SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008.

³³ Hetherington a Parke In: MORGENSTEROVÁ, Monika a Lenka ŠULOVÁ. *Interkulturní psychologie: Rozvoj interkulturní senzitivity*. Praha: Karolinum, 2007., s 22.

Autorka poukazuje na to, že identita není vrozenou a přirozenou věcí, ale získává se během života v souvislosti s kulturou a společností.³⁴

Neexistuje jednotné vymezení identity, pohledů na tento pojem nalezneme mnoho. Jiný pohled na identitu uvádějí autoři knihy Sociální psychologie Josef Výrostek a Ivan Slaměník. Tito autoři poukazují na to, že identita je termínem, který můžeme pojmut jako vysvětlení či odvození určitého chování jedince. Jedinec jedná jistým způsobem, protože je někým nebo něčím.³⁵

2.2 TEORIE IDENTITY

Identita byla předmětem zkoumání mnoha autorů, kteří na její problematiku pohlíželi z různých úhlů pohledu. Tito autoři pak rozpracovali koncepcie identity. V této diplomové práci budou zmíněny čtyři. První z těchto teorií je ego teorie, která byla první teoreticky rozpracovanou koncepcí a jejímž autorem je Erikson. Na Eriksona pak navázal Marcii, který do své koncepcie zařadil čtyři stavy identity. Druhá z těchto teorií je teorie sociální identity, která poukazuje na jednotlivce jako na příslušníka určité sociální skupiny. Další koncepcí je etnolingvistická teorie, která uvádí do popředí jazykovou stránku. Poslední část se zabývá postmoderními přístupy k identitě. Tyto teorie se odvrací od tradičního chápání identity a přinášejí nový pohled.

Teorie sociální identity a etnolingvistická teorie byly zařazeny do této diplomové práce, neboť se vztahují k praktické části diplomové práce. Jazyk a příslušnost k sociální skupině jsou významné prvky pro budování kulturní identity. Teorie ego identity zde byla zařazena z důvodu prvního významnějšího rozpracování konceptu, na který později navazovali další autoři a postmoderní přístupy jsou zde zmíněny především jako odklon od tradičních pojetí identity.

2.2.1 EGO TEORIE

E. Erikson byl jedním z prvních teoretiků, který se zasloužil o výraznější prosazení konceptu identity. Erikson ve svém konceptu rozlišuje mezi ego identitou a self identitou, přičemž self identita je součástí sebevímání. Ego identita je psychologickým mechanismem, který umožňuje udržet vnitřní stejnost a kontinuitu jedince.³⁶

³⁴ Bačová In: MACEK, Petr. *Agrese, identita, osobnost*. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR, 2003.

³⁵ VÝROST, Josef a Zdeněk SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008.

³⁶ Tamtéž

Formování identity je podle Eriksona především vývojový úkol v období pozdní adolescence, ale její význam nepozbývá ani v jiných vývojových oblastech života.³⁷ V období adolescence hledá jedinec svoji roli ve společnosti, pátrá po tom, kdo vlastně je a zkoumá svou identitu. Podle Eriksona se jedná především o identitu povolání a sexuální. U jedince, který prožívá pocit nenalezení či selhání vlastní identity, může dojít ke konfuzi rolí. Jedinec tak nenachází své místo ve společnosti a nedokáže říci kým je.³⁸ Oproti tomu jedinec, který dosáhne identity, zažívá pocity vlastní jedinečnosti, celistvosti, osobní stability, sloučení vlastní zkušenosti v čase ale také vlastního ocenění a soudružnosti.³⁹

Na Eriksonovu teorii navázal J. E. Marcii, který operacionalizoval teoretické podněty Eriksona. Marcia shledává pro rozvoj identity významné dva komponenty a to krize a závazek. Krizi lze charakterizovat jako bádání, hledání a rozhodování o závazku identity. Závazkem autor rozumí docílení pevných a stálých hodnot a přesvědčení v jednotlivých oblastech života.⁴⁰ Macek ve svém článku odkazuje na novodobější termín pro krizi, kterým je explorace.⁴¹

Marcia vymezuje čtyři stavy identity, ve kterých jsou krize a závazek buď obsaženy, nebo chybí. Prvním z těchto stavů je **difúzní stav identity**, který je charakteristický úplnou absencí stabilního systému závazků a tyto závazky jedinec ani nehledá. V tomto případě budování identity ještě nezačalo. Stav **předčasného uzavření identity** znamená, že byly převzaty ty hodnotové systémy, které byly jednotlivci k dispozici. Stabilní závazky identity byly sice vytvořeny, ale bez sebezkoumání nebo krize. **Moratorium** je stavem hledání různých alternativ, ale dosud nebyly ukotveny stálé závazky identity. O **dosazení identity** lze podle Marcia hovořit u lidí, kteří k pevnému systému závazků dozráli po aktivním bádání a krizi identity.

Marcia se domnívá, že formování identity je relativně stabilním výsledkem ontogenetického vývoje, přičemž jedinec přechází od difúze identity k předčasnému uzavření identity. Dále pokračuje krizí v moratoriu a nakonec dosáhne stabilní identity.⁴²

Marcia také poukazuje na to, že na každý stav lze nahlížet jako na zdravou nebo patologickou možnost. Difúzní identita může být chápána jako bezstarostnost či

---

³⁷ MACEK, Petr. *Agrese, identita, osobnost*. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR, 2003.

³⁸ Erik Erikson. In: *Simply psychology* [online]. 2008, 2013 [cit. 2014-03-17]. Dostupné z: <http://www.simplypsychology.org/Erik-Erikson.html>

³⁹ MACEK, Petr. *Agrese, identita, osobnost*. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR, 2003.

⁴⁰ VÝROST, Josef a Zdeněk SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008.

⁴¹ MACEK, Petr. *Agrese, identita, osobnost*. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR, 2003.

⁴² VÝROST, Josef a Zdeněk SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008.

nedostatečná opatrnost, lze ji považovat za projev nezávislosti nebo může být schizoidní. Předčasně uzavřená identita může charakterizovat pravidelnost, oddanost a neochvějnost nebo naopak rigidnost či dogmaticnost. Za stavem moratoria se může skrývat vysoká senzibilita či úzkost, projev mravního cítění nebo přetvářky, flexibility či váhavosti. Poslední stav dosažení identity je většinou vnímán jako výraz síly seberegulace a aktivní přizpůsobení se. Ale i tuto možnost lze spojit s přemoudřelostí, pokud se ustálí dříve než v adolescenci.⁴³

2.2.2 TEORIE SOCIÁLNÍ IDENTITY

Autorem koncepce teorie sociální identity je Henry Tajfel, který se společně se svými spolupracovníky zabýval výzkumem meziskupinových vztahů a skupinových procesů. Podle této teorie se odlišují dva typy identit a to identitu osobní (personální) a identitu sociální. Osobní identita je charakterizována jako názor na schopnosti, dovednosti a vlastnosti jedince. Sociální identita se odráží od členství k určité sociální skupině a zároveň se projevuje citovou angažovaností a hodnotovým významem spojeným s tímto členstvím.⁴⁴

Člověk má tendenci sebe i ostatní jedince klasifikovat do sociálních skupin z důvodu porozumění své pozici ve společnosti. Identifikace se sociální skupinou je snahou získat sebevědomí a nabýt pozitivní sociální identity. Toho lze dosáhnout tím, že se jedinec stane příslušníkem sociální skupiny s vysokým společenským statutem. Jestliže se však jedinec ztotožní se skupinou, která má nízký sociální status, pak členství v této skupině vede k negativní sociální identitě. Před člověkem pak stojí úkol vyrovnat se s touto situací, přičemž může využít obranného mechanismu, kdy se distancuje od nízkostatusové sociální skupiny.⁴⁵

Jedinci mají tendenci získat pro vlastní sociální skupinu lepší postavení. Za tímto účelem snižují hodnocení příslušníků jiných sociálních skupin. Členové se při hodnocení své sociální skupiny s jinými mohou omezit na oblasti, ve kterých by jejich sociální skupina dosáhla příznivějších výsledků. Toto tvrzení dokládá také empirický výzkum, který využívá tzv. modelu minimální skupiny. Účastníci výzkumu byli rozděleni do dvou

⁴³ MACEK, Petr. *Agrese, identita, osobnost*. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR, 2003.

⁴⁴ VÝROST, Josef a Zdeněk SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008.

⁴⁵ Věk jako zdroj sociální identity. *Sociologický časopis* [online]. 2012, č. 1 [cit. 2014-03-17]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/c87cf5332f8227ba4716d8c2b215880d2d48893c_Vek%20jako%20zdroj%20socialni%20identity.pdf

skupin, přičemž rozdíly mezi oběma skupinami byly zanedbatelné. Následně hodnotili členy jak skupiny vlastní tak i cizí. Výsledky výzkumu poukazují na velký výskyt příznivějšího hodnocení členů vlastní skupiny a přidělování jim větších odměn. Teorie sociální identity tak vysvětluje přítomnost předsudků a diskriminace vůči příslušníkům jiných sociálních skupin snahou udržet si pozitivní sociální identitu. V průběhu dalšího zkoumání byla poodhalena některá slabá místa a nastolily se nové interpretace, především v oblasti vymezení podmínek procesů.⁴⁶

2.2.3 ETNOLINGVISTICKÁ TEORIE

Etnolingvistická teorie identity, jejímž autorem je Howard Giles, se opírá o poznatky teorie sociální identity. Tento koncept shledává významným měřítkem pro srovnávání příslušníků jedné skupiny s jinými jazyk. Stimulem pro získání pozitivní sociální identity a tím i navýšení sebevědomí, je užívání jazyka dominantnějších skupin a rovněž jazyková a kulturní asimilace. Rizikem ovšem zůstává zánik skupiny, neboť pokud by jazyk dominantnější skupiny začalo užívat mnoho členů, vytratila by se jazyková základna.⁴⁷

Tato koncepce poukazuje na tři faktory, které jsou významné pro identitu z hlediska etnolingvistické teorie. Prvním tímto faktorem je etnolingvistická vitalita. Vitalitou rozumíme sílu etnolingvistické skupiny v porovnávání s jinými skupinami a schopnost chovat se jako aktivní a kolektivní subjekt v přítomnosti více skupin. Zde jsou důležité tři činitele a to demografické (porodnost, počet obyvatel, endogamie), status (ekonomická, sociální, sociálně-historická prestiž) a institucionální podpora (vzdělání, náboženství, kultura). Vitalita může být posuzována objektivně nebo subjektivně.⁴⁸

Dalším významným faktorem jsou hranice mezi etnolingvistickými skupinami. Tyto hranice mohou mít různou intenzitu od slabých po pevné. Důležité je rovněž si uvědomit, že členství ve skupině je mnohdy vícenásobné a právě velikost počtu sociálních skupin pro jednotlivé příslušníky je třetím faktorem pro vnímání identity z pohledu etnolingvistické teorie.⁴⁹

⁴⁶ VÝROST, Josef a Zdeněk SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008.

⁴⁷ Tamtéž

⁴⁸ VINCZE, László. *The bilingual screen: Ethnolinguistic identity and television viewing among three language minorities*. Helsinki: University of Helsinki, 2013.

⁴⁹ Tamtéž

Etnolingvistická identita a s tím i spojená pravděpodobnost zachování členství v etnolingvistické skupině se zvyšuje v souvislosti s vysokou mírou vitality, pevnými hranicemi a malým počtem členství v sociální skupině.⁵⁰

2.2.4 POSTMODERNÍ PŘÍSTUP K IDENTITĚ

Postmoderní teorie (např. sociální konstruktivismus, etogenika, narativní psychologie, diskursivní psychologie a další) se zabírají novým pohledem na identitu. Postmoderní myšlení se vyznačuje nestejnorodostí a pluralitou, proto při samotném výkladu nových teorií autoři poukazují na nejednotnost.⁵¹

V. Bačová ve svém textu poukazuje na společné rysy postmoderních přístupů k identitě:

- *„Domnívám se, že nejdůležitější změnou je důraz na situační, místní, tedy i dílčí souvislosti identity, závislost na historii a kultuře. Nejde o hledání univerzálních zákonů či zákonitostí formování u identity jedince.*
- *Centrem zájmu a zkoumání není jedinec samotný, jeho vnitro, ale vnější svět, jehož je jedinec součástí. Vybrat si identitu znamená především být ve světě s jinými lidmi.*
- *Identita je určována hodnotami, jejich interpretací. Stejně jako u hodnot, tak i v přístupu k identitě během života převládá nikoliv neměnnost, ale dynamika a kontinuální změny.*
- *Identita obsahuje vztahy k jiným lidem. Vztahy osoby, a tím i identity, vytvářejí lokálně navzájem pospojované sítě. Identity se prolínají a splývají (např. identity lidí několika etnik; identita kulturní a politická; identita státní, národní a nadnárodní)*
- *Identitu tvoří celá sbírka rolí jedince, ve které jsou role navrstvené na sebe a v každodenním životě se pružně střídají/vyměňují. Identita lidí v současné době je vícenásobná.*
- *Identita se soustavně tvoří a přetváří. Není daná. Je to hledání plurality měnících se významů. Ověřuje se praxí, nikoliv teoriemi. Identita se vytváří v příbězích, které vyprávíme jiným i sobě. Závisí především na tom, jak jiní lidé tyto příběhy akceptují*

⁵⁰ VINCZE, László. *The bilingual screen: Ethnolinguistic identity and television viewing among three language minorities*. Helsinki: University of Helsinki, 2013.

⁵¹ VÝROST, Josef a Zdeněk SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008.

a jak je náš příběh o naší identitě přijat. Identity se mohou i vyrábět a vnucovat lidem jiných kultur podle vzoru západní civilizace.

- *Multiperspektivní nazírání na identitu znamená tzv. perspektivismu, tj. důležitosti různých způsobů a úhlů nahlížení na dění a místo aktérů v něm.*
- *Identita je tvořená jazykem, který ve skutečnosti vytváří realitu nahlíženou z určité perspektivy (jinou realitu nejsme schopni poznat).*
- *Při konstruování identity převládá užitečnost a praktické zájmy, v popředí je praktické poznání – např. otázka spravedlnosti se považuje za stejně důležitou jako otázka pravdivosti.⁵²*

Autor postmodernismu Zygmund Bauman poukazuje na širokou škálu každodenních sociálních rolí (např. zaměstnanec, matka, dcera, cestující...) Při samotném výkonu určité sociální role se v danou chvíli projevuje pouze malá část našeho já, ostatní části jsou dočasně skryté, neboť se v danou chvíli zdají nevhodnými. Člověk je tak souborem rolí, které se projevují podle místa, času a přítomných lidí. Tyto epizodické projevy našeho já nám ovšem identitu neposkytnou. Jednou ze základních konstrukcí lidské identity jsou podle Baumana mezilidské vztahy, láska či partnerství a zájem druhých o naši osobu, to nás činí jedinečnými.⁵³

Postmodernismus tedy poukazuje, že naše „já“ se neustále vytváří v závislosti na konkrétních a jednotlivých vztazích, které chováme k druhým lidem. Naše identita není statickou a její hranice neustále zkoumáme a potvrzujeme.⁵⁴

2.3 KULTURNÍ IDENTITA A OSTATNÍ TYPY IDENTIT

Následující část diplomové práce se zabývá vymezením jednotlivých typů identit, neboť jedinec není nositelem pouze jedné identity, ale během svého života si vytváří identit více. V této kapitole se krátce zaměříme na identitu osobní, sociální, etnickou, národní a transnacionální a zvláštní pozornost bude věnována kulturní identitě a kultuře samotné. Jednotlivé druhy identit mají k sobě blízko a někdy se vzájemně prolínají.

⁵² Bačová In: VÝROST, Josef a Zdeněk SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008.

⁵³ Když se řekne identita ... regionální identita (III. část). In: *Socioweb* [online]. [cit. 2014-03-17]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=149&lst=114>

⁵⁴ VÝROST, Josef a Zdeněk SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008.

2.3.1 KULTURA A KULTURNÍ IDENTITA

Kultura je mnohoznačným termínem, který za dobu svého užívání získal velké množství významů, často i protichůdných. Tento pojem se užívá v mnoha vědních oborech, jakými jsou např. antropologie, sociální psychologie, filosofie atd. a každá z těchto věd nahlíží na kulturu jiným způsobem.⁵⁵ Kulturu lze pojmut obsáhle anebo se můžeme omezit na pojetí užší. V širším kontextu v sobě zahrnuje vše, co vytváří lidská civilizace. Jedná se o materiálně zaměřené výsledky činnosti jedince (průmysl, doprava, móda, obydlí...), ale i duchovní výtvoř (náboženství, morálka, politika...). Pokud na kulturu budeme nahlížet z užšího hlediska, pak se omezíme na projevy chování lidí, čímž myslíme kulturu určitého společenství, ke kterému se vážou zvyklosti, rituály, sdílené hodnoty, předávané zkušenosti, ale i dodržování společenského tabu a další.⁵⁶

Kultura je to co odlišuje lidskou společnost od říše zvířat, je tedy specifickou lidskou oblastí. Z antropologického pohledu je nehodnotící a jejím obsahem jsou veškeré nástroje a mechanismy díky kterým se společnosti přizpůsobují vnějším podmínkám přírodního prostředí. Rovněž produkuje svérázné způsoby chování a mění proces psychických funkcí.⁵⁷

Z pohledu interkulturní psychologie jsou kultury považovány za produkty dřívějšího chování jedinců a za regulátory budoucího chování. Lidé se tedy podílí na tvorbě kultury, která zároveň jejich chování řídí.⁵⁸

Způsoby výchovy jedinců a jeho přijímání jsou ovlivňovány kulturním prostředím. Pozorovatelné rozdíly jsou především u kultur individualistických a kolektivních. Individualistické kultury se vyznačují slabšími rodinnými vazbami a postavení jedince je volnější. Dítěti je dáván větší prostor pro jeho projev a svobodu a je vychovááno k vlastnímu rozhodnutí. Školní a rodinné prostředí učí děti přemýšlet a řešit problémy, rozvíjet diskuzi, argumentovat a projevovat vlastní názor. Pro tento přístup je typická liberální výchova, která může vyústit ve ztrátu mantinelů, dítě se tak cítí zmatené a neví, co smí a co ne. Oproti tomu kolektivistické kultury mají rodinné vazby velmi těsné a jedinec

⁵⁵ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: Uvedení do problematiky*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010.

⁵⁶ PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova: teorie, praxe, výzkum*. Praha: ISV, 2001, 211 p.

⁵⁷ SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: Uvedení do problematiky*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010.

⁵⁸ Berry 2002 In: PRŮCHA, Jan. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010.

je vystaven velkému tlaku a musí se řídit požadavky rodiny. Dítě je vedeno k tradičnímu porozumění rodiny, kdy individuální zájmy ustupují zájmům vyšším, tedy kolektivním.⁵⁹

Prvky kultury, jakými jsou výše zmíněné hodnoty, normy, a vzorce chování, se osvojují v průběhu socializace. Postupným přijímáním těchto prvků se jedinec začleňuje do kulturního prostředí a tento proces se nazývá enkulturace. V prvních fázích života si jedinec může osvojit pouze to, co se nachází v jeho blízkosti, to je chování, které se vyskytuje v dané kultuře.⁶⁰

Kulturní identitu lze charakterizovat jako nástroj pro vnitřní identifikaci, kdy dochází ke sloučení různorodého souboru jednotlivců do společenského celku. Jedince v rámci společenské skupiny spojují shodné hodnoty a principy.⁶¹ Každá identita, a pak zvláště ta kulturní, je citlivou oblastí, která poskytuje jedincům pocit sounáležitosti a známého prostředí, umožňující dobrou orientaci.⁶²

Kulturní identita je možností sebereflexe ve vztahu k ostatním jedincům či skupině a díky ní získává jedinec povědomí o příslušnosti k určité kultuře, uspořádání hodnot, historického vývoje, vzorci chování a podobně. Vliv na kulturní identitu může mít cestovní ruch, který jí může posilovat buď negativně (šovinismus, netolerance) či pozitivně (hrdost, dodržování tradic) anebo ji můžou zeslabovat globalizačními efekty.⁶³

Kulturní identita se postupem času buduje u každého dítěte narozeného do kulturního prostředí, jedinec tak přijímá veškerá očekávání, která na něj klade společnost. Uvědomování si své kulturní identity začíná v mladším školním věku. Jestliže jedinec přichází do kontaktu s příslušníky i jiných kultur, pak je jeho kulturní identita lépe „uchopitelná“, neboť si může povšimnout jiných vnějších znaků, jakými jsou barva pleti, používaný a pro něj nesrozumitelný jazyk či styl oblékání. Dítě tak začíná zkoumat příčiny toho, že druhý člověk se tak odlišuje v porovnání s jedinci z blízkého okolí. Tento kontakt se členy jiných kultur je významný pro pozdější formování tolerance.⁶⁴

Jestliže jedinec s vytvořenou kulturní identitou se dostane do cizího prostředí a kultury, kde dlouhodobě pobývá, zažívá tzv. kulturní šok. „*Kulturní šok je psychologická*

---

⁵⁹ MORGENSTEROVÁ, Monika a Lenka ŠULOVÁ. *Interkulturní psychologie: Rozvoj interkulturní senzitivity*. Praha: Karolinum, 2007.

⁶⁰ Tamtéž

⁶¹ Hajko In: BALBÍN, Jaroslav. *Identita ve vztahu k národnostním menšinám*. Praha: Komise rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2006. ISBN 80-903727-0-8.

⁶² Kulturní identita. In: *Czechkid* [online]. [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: <http://www.czechkid.cz/si1120.html>

⁶³ Výkladový slovník. *Univerzita Hradec Králové* [online]. [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: <http://fim.uhk.cz/cogn/?Module=dictionary&Letter=K&Site=6>

⁶⁴ MORGENSTEROVÁ, Monika a Lenka ŠULOVÁ. *Interkulturní psychologie: Rozvoj interkulturní senzitivity*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1361-1

*dezorientace způsobená špatným porozuměním nebo úplným neporozuměním vzorců cizí kultury. Vzniká nedostatkem znalostí, omezenou zkušeností a osobní rigiditou*⁶⁵

Někdy hovoříme o ztrátě identity a s ní většinou souvisí zánik společenství, který je zpravidla uskutečňován postupným rozplynutím v neznámém kulturním prostředí.⁶⁶

2.3.2 OSOBNÍ, SOCIÁLNÍ, ETNICKÁ, NÁRODNÍ A TRANSNACIONÁLNÍ IDENTITA

Nejprve si připomene termíny osobní a sociální identity, které byly již naznačeny v koncepci sociální teorie identity. Osobní identita se zakládá na předpokladu, že každá osoba je jedinečná a lze ji odlišit od všech ostatních, přičemž diferenciaci jedince od druhých se opírá o jedinečný a trvalý záznam sociálních skutečností.⁶⁷ Osobní identitu lze chápat také jako soubor představ o sobě samém, ať už jsou to představy uvědomělé či nikoliv. Sociální identita jedince je odvozena od sociální příslušnosti k určitému celku či skupině lidí.⁶⁸ Pocit sounáležitosti se sociální skupinou je stejně významný zdroj identity jako charakteristiky osobnosti či vlastní úspěchy. Počet sociálních identit odpovídá počtu sociálních skupin, ke kterým jedinec náleží.⁶⁹ Jedinec náleží k sociálním celkům z přirozené potřeby zapojit se do sociálního, kulturního, politického a ekonomického dění a potřeby uskutečnit repertoár svých rolí.⁷⁰

Etnická identita je procesem sebedefinování a definování jedince jako příslušníka etnického společenství. Jednotlivec se tak cítí být příslušníkem skupiny a prožívá pocity věrnosti na základě svého původu. S etnickou identitou je zcela spjat i termín etnicita, přičemž etnicitou rozumíme kvalitu, kterou se vyznačují různorodá velká společenství.⁷¹ Základ etnicity tvoří kulturní rozdíly. Etnicita vzniká až kontaktem minimálně dvou

⁶⁵GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012. ISBN 978-80-247-2798-1.

⁶⁶Hajko In: BALBÍN, Jaroslav. *Identita ve vztahu k národnostním menšinám*. Praha: Komise rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2006. ISBN 80-903727-0-8.

⁶⁷HOFFMAN, Erwing. *Stigma*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-21-0.

⁶⁸VÝROST, Josef a Zdeněk SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008.

⁶⁹Věk jako zdroj sociální identity. *Sociologický časopis* [online]. 2012, č. 1 [cit. 2014-03-17]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/c87cf5332f8227ba4716d8c2b215880d2d48893c_Vek%20jako%20zdroj%20socialni%20identity.pdf

⁷⁰Frankovský In: MACEK, Petr. *Agrese, identita, osobnost*. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR, 2003.

⁷¹Bačová In: MACEK, Petr. *Agrese, identita, osobnost*. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR, 2003.

společenství, která se kulturně liší a vzájemně ohraničují.⁷² Etnické sebedefinování se předává z generace na generaci, tedy odvozuje se od předků a předává potomkům.⁷³

Národní identita se řadí ke kolektivním sociálním identitám a obecně ji lze charakterizovat jako kladný vztah jedince k jeho národu. Z pohledu sociálních věd je národ určitým konstruktem, který v sobě obsahuje jednak kulturní komunitu a zároveň i komunitu politickou. Kulturní komunita se zakládá především na společném jazyku, ale také historii a kultuře, oproti tomu politická komunita se opírá o občanství.⁷⁴

Transnacionální identita představuje zvláštní formu identity, která se objevuje u transmigrantů. Transmigrant je přistěhovalec, který se vyznačuje zachováváním rodinných, politických, hospodářských, náboženských a dalších sociálních vztahů skrz jednotlivé státy. Transnacionální identita připouští možnost, že jedinec má současně více domovů a tedy je současně příslušníkem více národních identit. Transmigrant se denně setkává se situacemi, které jsou ovlivněny životními podmínkami původního domova, ale také toho nového. Jedinec tedy zachovává vazby k původnímu domovu, ale zároveň jeho dennodenní praktiky mají za důsledek vytvoření nového sociálního pole, kterým se spojují sociální pole dvou (či více) národních států. Svět jedinců tak netvoří ani prvotní domov, ani ten nový, ale právě transnacionální sociální pole propojující oba domovy. Toto pojetí identity se rozchází s představou, že člověk má zakořeněnou pouze jednu národní kulturu.⁷⁵

---

⁷²Z ÍKOVÁ, Tereza, Marek JAKOUBEK a Lenka JAKOUBKOVÁ BUDILOVÁ. *Bedekr sociálním znevýhodněním pro učitele střední školy*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2011. ISBN 978-80-261-0054-6.

⁷³Bačová In: MACEK, Petr. *Agrese, identita, osobnost*. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR, 2003.

⁷⁴Národ, národní identita a národní hrdost v Evropě. *Sociologický časopis* [online]. 2004, č. 4 [cit. 2014-03-19]. Dostupné z:

http://sreview.soc.cas.cz/uploads/d2fe757af6ca935d6d1d996e3349242406475ee0_534_416vlach19.pdf

⁷⁵SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace: proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007, 175 s. ISBN 978-80-7325-136-9.

3 SOCIÁLNÍ INTEGRACE A SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ

Ústřední témata této kapitoly jsou sociální integrace a sociální vyloučení. Tyto termíny se vzájemně doplňují. Cílem kapitoly je oba termíny přiblížit a poté je vzájemně propojit. Obecně termín sociální integrace i sociální vyloučení jsou v dnešní době velmi diskutované v mnoha oblastech, ale těžko se jednotně definují.

3.1 VYMEZENÍ POJMU SOCIÁLNÍ INTEGRACE

Termín integrace je užíván v mnoha vědních oborech, přičemž v každém z nich má svůj význam. Obecně integrace znamená scelení, ucelení či sjednocení. Slovo sociální označuje jev, který se týká vztahů mezi lidmi v rámci lidské společnosti a společnosti obecně.⁷⁶ Spojení těchto dvou slov poukazuje na to, že sociální integrace se týká sjednocení v rámci společnosti a vztahů, které se v ní vytvářejí.

Sociální integrace tedy představuje proces, při kterém je jedinec začleňován do společnosti. Jedná se o přirozený jev, kterému podstupuje každý člověk. Sociální integrace může být ztížena situacemi, kdy jedinec patří k minoritním skupinám, které se od majoritní společnosti výrazně liší a pro jejich integraci je nezbytná aktivní podpora a vytváření vhodných podmínek. Příklady minoritních skupin jsou etnické menšiny či osoby s postižením.⁷⁷ Termín integrace etnické menšiny označuje mnoho významů a lze ho vyložit několika způsoby. Některé názory se opírají o myšlenku, že se jedná o asimilaci kulturně rozdílné entity, jiné se zakládají na představě o vzniku multikulturní společnosti, ve které má každá odlišnost dostatečný prostor a respekt a většinová kultura si vyhrazuje právo na vymezení správného jednání.⁷⁸ Pojem integrace v souvislosti s osobami s postižením nemá rovněž jednotné vymezení. Jesenský vnímá integraci jako stav, kdy žijí paralelně vedle sebe osoby s postižením a osoby bez postižení při přijatelné míře výskytu konfliktů a také jako stav vzájemné podmíněnosti, kterou lze vyjádřit formulací jeden pro druhého. Sovák pokládá integraci za dosažení nejvyššího stupně socializace, kdy jedinec je schopen zapojit se do společnosti na nejvyšším stupni.⁷⁹

⁷⁶ PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia Praha, 1998.

⁷⁷ Speciální pedagogika: Integrace a inkluze. In: *Metodický portál RVP* [online]. 2012 [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/s/16169/SPECIALNI-PEDAGOGIKA-INTEGRACE-A-INKLUZE.html/>

⁷⁸ ŠTĚCHOVÁ, Markéta a Kazimír VEČERKA. *Romská minorita a postupy integrace: závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002,

⁷⁹ Integrace, segregace, inkluze a exkluze. *Athena zčú* [online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: <http://athena.zcu.cz/kurzy/spp1/000/HTML/43/>

Jak je již patrné pojem integrace je těžké vymezit jednou definicí tak, aby v sobě obsahovala všechny náležející aspekty. Existují dvě základní interpretace tohoto pojmu, které se dají dále aplikovat na sociální integraci. První z nich rozumí integraci jako vnitřní soudružnosti systémového celku. Toto pojetí se užívá především v souvislosti se společnostmi, které se rozpadají vlivem masové chudoby či násilí a podobně. Druhá interpretace vnímá integraci jako příchod určitých prvků do systému či rozšíření systému o tyto prvky. Do společnosti, tak mohou vstupovat jednotlivci (např. imigranti) nebo skupiny osob či větší agregátní celky.⁸⁰

V souvislosti s imigranty rozpracoval Berry koncepci, která se zabývá dvěma otázkami a na základě jejich zodpovězení vytvořil čtyři typy vzájemného soužití minority s majoritou a to integraci, asimilaci, separaci a marginalizaci. Jedná se o tyto otázky:

- Otázka 1: Udržuje imigrant vztahy s jinými etnickými skupinami nebo neudržuje?
- Otázka 2: Ponechává si imigrant svou kulturní identitu nebo neponechává?

V případě integrace odpovídá jedinec na obě otázky ano. Asimilace (splynutí s majoritou) znamená, že na první otázku odpovídá jednatel ano a na druhou ne, při separaci (odmítání majoritou) jedinec neudržuje vztahy s jinými etnickými skupinami a ponechává si svou kulturní identitu a konečně marginalizace (vytlačení na okraj společnosti) na obě otázky odpovídá ne. Podle Berryho je právě integrace jako proces začleňování jedince do společnosti pro imigranta nejméně stresující⁸¹

3.2 VYMEZENÍ POJMU SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ

Sociální vyloučení neboli sociální exkluze má mnoho definic. Obecně lze tento jev definovat jako proces, ve kterém je jednatel nebo celá skupina vytlačována na okraj společnosti a zároveň je jim snížen či zamezen přístup ke zdrojům, které jsou běžně dosažitelné pro ostatní členy společnosti.⁸² Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách ve znění pozdějších předpisů vymezuje tento pojem, jako vyčlenění jedinců z běžného života do kterého nemají příležitost se zapojit v důsledku trvání nepříznivé situace.⁸³

⁸⁰ International migration and multicultural policies: glossary: Integration. In: *Unesco* [online]. [cit. 2014-03-24].

⁸¹ Berry In: ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migrantiv Česko republice: My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál.

⁸² Sociální vyloučení a prostorová segregace. In: *Antropoweb* [online]. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/socialni-vyloucení-a-prostorova-segregace>

⁸³ Zákon 108/2006 SB., o sociálních službách ve znění pozdějších předpisů

Samotný koncept sociálního vyloučení byl vytvořen v sedmdesátých letech dvacátého století a jeho snahou bylo zkoumat příčiny vyloučení určité skupiny lidí ze společnosti a určit mechanismy, které na sociální vyloučení působí. Nejprve se tento koncept zaměřoval na ekonomickou stránku jedinců a později se přidala i oblast sociálních vztahů. Nyní prostřednictvím tohoto konceptu lze popsat různé oblasti problémů, kterým musí sociálně vyloučené osoby čelit.⁸⁴ Jádrem dnešního konceptu sociální exkluze je skutečnost, že se vyloučené osoby či skupiny těchto osob neúčastní na distribuci a redistribuci zdrojů společnosti stejným dílem jako ostatní a to má za následek chudobu, sociální a kulturní odloučení.⁸⁵ Sociální vyloučení se děje v oblasti politické, ekonomické, prostorové, symbolické, kulturní a sociální v užším pojetí.⁸⁶

Příčiny sociálního vyloučení jsou rozmanité a lze je dělit na vnitřní a vnější. Vnější příčiny sociální exkluze jsou charakteristické tím, že nejsou závislé na jednání a vůli sociálně vyloučených osob, ale jsou dány společenskými podmínkami nebo jednáním osob vyskytujícími se mimo sociální vyloučení. Příkladem takových příčin jsou trh práce, sociální politika, rasismus, diskriminace a podobně. Vnitřní příčiny se zakládají na jednání konkrétních jedinců, kteří jsou zasaženi sociálním vyloučením. Jejich jednání může buď přímo sociální vyloučení zapříčinit anebo posilovat její existenci. Většinou jsou však tyto individuální vnitřní příčiny důsledkem příčin vnějších. Mezi vnitřní příčiny sociálního vyloučení lze mimo jiné zařadit ztrátu pracovních návyků, nízkou motivaci řešit problémy, špatné hospodaření s penězi atd.⁸⁷

Osoby, které se nacházejí na okraji společnosti, se adaptují na podmínky sociálního vyloučení a přijímají specifické vzorce chování, které se mnohdy rozcházejí s hodnotami majoritní společnosti a vytvářejí tak tenzi mezi majoritou a minoritou. Vytvoření si návyků, vycházejících z adaptace na sociálně vyloučené prostředí, brání těmto lidem úspěšně obstát v rámci většinové společnosti.⁸⁸ Někteří autoři tvrdí, že přizpůsobením se těmto podmínkám a vede ke vzniku vlastní subkultury, která je pak nazývána jako kultura chudoby, kultura segregace, kultura sociální izolace a podobně. Vytvořením si takové

---

⁸⁴ ZÍKOVÁ, Tereza, Marek JAKOUBEK a Lenka JAKOUBKOVÁ BUDILOVÁ. *Bedekr sociálním znevýhodněním pro učitele střední školy*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2011.

⁸⁵ MAREŠ, Petr. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis*. 2000, č. 3.

⁸⁶ ZÍKOVÁ, Tereza, Marek JAKOUBEK a Lenka JAKOUBKOVÁ BUDILOVÁ. *Bedekr sociálním znevýhodněním pro učitele střední školy*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2011.

⁸⁷ Sociální vyloučení a prostorová segregace. In: *Antropoweb* [online]. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/socialni-vyloucení-a-prostorova-segregace>

⁸⁸ AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ, ČLOVĚK V TÍSNI a ODBOR BEZPEČNOSTNÍ POLITIKY MVČR. *Příručka pro sociální integraci*. Praha: Úřad vlády ČR, 2009.

subkultury může samo o sobě zapříčinit sociální vyloučení.⁸⁹ Osoby adaptující se na sociální vyloučení se tak ocitají v pasti, ze které se vlastními silami bez cizí pomoci nedokážou dostat.⁹⁰

3.2.1 SOCIÁLNĚ VYLOUČENÉ LOKALITY

Sociálně vyloučené lokality jsou spjaty s prostorovým vyloučením. Zhoršená finanční situace znemožňuje sociálně vyloučeným lidem volný přístup na trh s byty. Vlastními prostředky nejsou schopni získat byt do osobního vlastnictví a zároveň jako zájemci o pronájem nejsou pro vlastníky bytů atraktivní, především z důvodů obav o neschopnost placení nájmů či jiných poplatků a špatné platební morálky. Jedinci se tak soustřeďují do míst, které jsou pro ně dostupné. Tím vznikají prostorově vyloučené lokality, které jsou typické zcela nevyhovujícími až nepřijatelnými podmínkami,⁹¹ kdy celková úroveň bydlení je nízká, byty jsou nedostatečně vybavené, hygienické podmínky nevyhovující. Mnohdy jsou byty v sociálně vyloučených drahé a hrozí riziko neplatičství.⁹²

Sociálně vyloučená lokalita je místem izolace od sociálních vztahů zvenčí, neboť ostatní obyvatelé se tomuto místu často vyhýbají, což má za následek nemožnost konfrontace své zkušenosti s lidmi s okolí. Příčinou této izolace je ztráta příležitostí osvojit si normy, pravidla a životní postoje, uznávané většinou společností. Uzavřenost lokality vůči okolí je důsledkem narůstání sociálně patologických jevů a kriminality. Často vyskytujícím jevem je také nadměrné užívání alkoholu či užívání omamných látek, jejímž prostřednictvím se lidé pokoušejí zapomenout na své problémy.⁹³

Lidé v sociálně vyloučené lokalitě mají nízkou kvalifikaci a sociální kompetence. Často jsou demotivováni pracovat z důvodu vysoké zadluženosti a objevuje se u nich

⁸⁹ Sociální vyloučení a prostorová segregace. In: *Antropoweb* [online]. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/socialni-vyloucení-a-prostorova-segregace>

⁹⁰ AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ, ČLOVĚK V TÍSNI a ODBOR BEZPEČNOSTNÍ POLITIKY MVČR. *Příručka pro sociální integraci* [online]. Praha: Úřad vlády ČR, 2009.

⁹¹ ZÍKOVÁ, Tereza, Marek JAKOUBEK a Lenka JAKOUBKOVÁ BUDILOVÁ. *Bedekr sociálním znevýhodněním pro učitele střední školy*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2011.

⁹² Sociálně vyloučené lokality. In: *Liga komunitních škol* [online]. [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: <http://www.ligakomunitnichskol.cz/index.php?p=3>

⁹³ ZÍKOVÁ, Tereza, Marek JAKOUBEK a Lenka JAKOUBKOVÁ BUDILOVÁ. *Bedekr sociálním znevýhodněním pro učitele střední školy*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2011.

syndrom dlouhodobé nezaměstnanosti.⁹⁴ Dětem ze sociálně vyloučených lokalit jsou tak předávány tyto modely chování, které se předávají dál mezigeneračně. Motivace ke vzdělávání je nízká. Děti jsou mnohdy umístěny do speciálních škol a jejich školní příprava je nízká nebo žádná. Některé děti dokonce do školy nechodí vůbec.⁹⁵

3.3 SOCIÁLNÍ INTEGRACE V SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH LOKALITÁCH

Z předcházejících kapitol a uvedených definic sociálního vyloučení a sociální integrace vyplývá, že předmětem sociální integrace je zmírnit či odstranit prvky sociálního vyloučení. Na toto poukazuje také právní řád ČR, přesně zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách ve znění pozdějších předpisů, který sociální integrací označuje proces, jehož prostřednictvím se zajišťují příležitosti a možnosti, které podporují zapojení osoby sociálně vyloučené či sociálním vyloučením ohrožené do ekonomického, sociálního i kulturního života a umožňují žít tak, jak to společnost považuje za běžné.⁹⁶

Proces sociální integrace neboli sociálního začleňování spadá pod ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) jako součást péče o občany, kteří vyžadují zvláštní pomoc. Sociální integrace ve snaze zamezit sociálnímu vyloučení, které se projevuje v mnoha oblastech, přistupuje k této problematice komplexně. Obecné cíle sociálního začleňování jsou MPSV stanoveny následovně:

- *„zajištění účasti v zaměstnání a rovného přístupu ke všem zdrojům, právům, zboží a službám,*
- *prevence rizika sociálního vyloučení,*
- *pomoc nejvíce zranitelným,*
- *mobilizace všech relevantních aktérů.*⁹⁷

Samotný proces je velmi složitý a má mnoho komplikací. Řešení této problematiky není univerzální a nelze ho užít na všechny sociálně vyloučené lokality. Pro úspěšnou integraci je třeba naplňovat principy, které jsou pro všechny situace stejné⁹⁸. Tyto principy,

⁹⁴ Sociálně vyloučené lokality. In: *Liga komunitních škol* [online]. [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: <http://www.ligakomunitnichskol.cz/index.php?p=3>

⁹⁵ Metodická příručka: pro výkon terénní sociální práce. In: *MPSV* [online]. [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2317>

⁹⁶ zákon 18/2006 Sb., o sociálních službách ve znění pozdějších předpisů

⁹⁷ Sociální začleňování. In: *MPSV* [online]. 2012 [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/9078>

⁹⁸ AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ, ČLOVĚK V TÍSNI a ODBOR BEZPEČNOSTNÍ POLITIKY MVČR. *Příručka pro sociální integraci*. Praha: Úřad vlády ČR, 2009

kteřé jsou dále vysvětleny, byly shrnuty v Příručce pro sociální integraci vydané Úřadem vlády ČR.

Princip kontextu souvisí s okolím sociálně vyloučené lokality, které je často negativně ovlivněno (například zhoršenou kvalitou bydlení). Důležité je zhodnotit význam zachování dané lokality s ohledem na její prostředí a zájem všech obyvatel. Poté lze do sociálně vyloučené lokality investovat za účelem integrace izolovaného prostoru do většího celku (obce/města) či lokalitu zcela zrušit a pro obyvatele připravit rozvojová opatření v jiných místech.

Princip sdílení dobrých praxí poukazuje na nutnost upravit řešení dle místních poměrů (příkladem je dobrá praxe uskutečněná v sousední obci) a zbavit se názoru, že veškerá opatření lze aplikovat bez expertních znalostí.

Princip spolupráce vychází z představy, že osoby sociálně vyloučené přicházejí do častého kontaktu s jedinci (pracovníci sociálního odboru, úřadu práce, učitelé ze škol atd.), kteří jsou připraveni pracovat s problematikou sociálního vyloučení a tím vzrůstá i šance úspěšné integrace. Významným kritériem je spolupráce těchto jedinců na opatřeních.

V **principu participace** je významnou složkou vzájemné porozumění mezi účastníky institucionální sítě a osobami z vyloučené lokality. Obě strany musí sdílet a rozumět společným cílům. Obecným cíle je dosáhnout sociální integrace a dílčí cíle (vedoucí k integraci) se vztahují k činnostem, jakými jsou zaplacení dluhů, získání vzdělání, opatření bydlení a podobně. Sociálně vyloučená osoba musí mít dostatečnou motivaci a být ochotna řešit svou situaci a sama se podílet na definování svých zájmů a cílů.

Princip přijetí odpovědnosti ze strany samosprávy za proces sociální integrace spočívá v realizaci „auditu“ místní sociální politiky. Při tomto procesu je třeba zjistit, zda existují aktéři, kteří zamezují sociální integraci nebo zneužívají situace sociálního vyloučení pro svoje vlastní blaho. Takové jednání je třeba odstranit a posilovat všechna opatření a systémy, které mají pozitivní vliv na sociální integraci.

Významný je i **princip individuality**, který nezapomíná na jedinečnost člověka. Nelze předpokládat, že všechny osoby, které se nacházejí v situaci sociálního vyloučení a čelí stejnými překážkám, budou reagovat shodně na stejné podněty. Pro úspěšnou sociální integraci je tedy třeba se zaměřit na jednotlivce a zvýšit jeho sociální kompetence a mobilitu.

Princip prevence poukazuje na význam předcházení sociálnímu vyloučení a označuje prevenci za důležitou část integračního přístupu, kterým lze ušetřit námahu a prostředky v budoucnosti. K sociálnímu vyloučení dochází mnohem snáze a rychleji než k opětovnému začlenění, proto je prevence velmi důležitá a při její realizaci jsou uplatňovány podobné nástroje a procesy jako při procesu sociální integrace.

Posledním principem je **princip mobility**, který říká, že jedinec by měl mít možnost plné mobility ve smyslu začlenit se do společnosti ve všech oblastech, ať už se jedná o možnost přestěhovat se v rámci obce do libovolného místa nebo pracovat v kterémkoliv zaměstnání, přičemž omezení jsou pouze v jeho individuálních možnostech a schopnostech.⁹⁹

Základním nástrojem pro sociální integraci v sociálně vyloučených lokalitách je terénní sociální práce (dále jen TSP).¹⁰⁰ Specifickým znakem je, že probíhá v přirozeném prostředí tedy v sociálně vyloučených lokalitách a že pracovníci sami aktivně vyhledávají možné uživatele sociálních služeb. Způsob výkonu této práce zprostředkovává kontakt i s lidmi, kteří sami neprojevují zájem o institucionální pomoc či ji dokonce odmítají. Přirozené prostředí navíc umožňuje využít ke spolupráci přirozené sociální zdroje (rodina, širší okolí).¹⁰¹ TSP neřeší pouze vniklé problémy, ale působí také preventivně, přičemž napomáhá předcházet krizovým situacím. Využití této služby je výhodné především v dostupnosti a finanční nenáročnosti.¹⁰² Mezi základní principy TSP patří dodržování práv uživatelů (respekt vůle, soukromí...), zplnomocňování uživatelů, práce v přirozeném prostředí uživatelů, kontinuita a návaznost služeb a princip nízkoprahovosti.¹⁰³ Nutné je také zdůraznit, že pouze prostřednictvím využití TSP nelze řešit problematiku sociálního vyloučení. Důležité je, aby byla správně umístěna do kontextu poskytovaných sociálních služeb a jiných opatření, které vedou k sociální integraci.¹⁰⁴

---

⁹⁹ AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ, ČLOVĚK V TÍSNI a ODBOR BEZPEČNOSTNÍ POLITIKY MVČR. *Příručka pro sociální integraci*. Praha: Úřad vlády ČR, 2009

¹⁰⁰ Tamtéž

¹⁰¹ Metodická příručka: pro výkon terénní sociální práce. In: *MPSV* [online]. [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2317>

¹⁰² AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ, ČLOVĚK V TÍSNI a ODBOR BEZPEČNOSTNÍ POLITIKY MVČR. *Příručka pro sociální integraci*. Praha: Úřad vlády ČR, 2009

¹⁰³ Metodická příručka: pro výkon terénní sociální práce. In: *MPSV* [online]. [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2317>

¹⁰⁴ AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ, ČLOVĚK V TÍSNI a ODBOR BEZPEČNOSTNÍ POLITIKY MVČR. *Příručka pro sociální integraci*. Praha: Úřad vlády ČR, 2009

4 PRAKTICKÁ ČÁST

4.1 CÍLE VÝZKUMU

Praktická část diplomové práce se zabývá problematikou sociální integrace dětí a mládeže navštěvující nízkoprahové zařízení a také možnostmi rozvoje kulturní identity. Cílem výzkumu bylo stanovit **jakým způsobem přispívá nízkoprahové zařízení Darjav, o.s. k sociální integraci dětí a mládeže**. K otázce kulturní identity se vztahuje druhý cíl, jehož podstatou je zjistit, zda **nízkoprahové zařízení Darjav nabízí možnosti rozvoje kulturní identity pro děti mládež**.

4.1.1 OPERACIONALIZACE CÍLE VÝZKUMU

Pro lepší uchopení výše zmíněných hlavních cílů, byly stanoveny dílčí cíle. Dílčí cíle jsou rozděleny do 6 okruhů, přičemž první dva okruhy se vztahují k prvnímu cíli zaměřenému na sociální integraci a zbylé 4 okruhy spadají pod druhý cíl, který se týká kulturní identity. K jednotlivým okruhům jsou uvedeny otázky, které byly použity v rozhovoru. Rozhovory byly realizovány s dětmi a mládeží u okruhů 1, 2 a 6 a rozhovory prováděné s pracovníky organizace se týkají okruhů 3,4 a 5.

1. *Aktivity NZDM Darjav, o.s.: Jak často chodíš do Darjavu? Z jakého důvodu sem chodíš? Co tě tady nejvíc baví? Je něco, co tě tady nebaví? Myslíš, že ti Darjav pomáhá i v běžném životě? (škola, zaměstnání, kamarádi, ...)*
2. *Možnosti sociální integrace: Nabízí Darjav možnosti sociálního začleňování místních dětí do společnosti? Pokud ano, jakým způsobem? V jakých oblastech?*
3. *Pojem kulturní identita: Co si představíte pod pojmem kulturní identita? V jakých oblastech je důležité ji rozvíjet?*
4. *Kompetence pracovníka pro možnosti rozvoje kulturní identity: Kterými schopnostmi by měl pracovník disponovat, aby mohl rozvíjet kulturní identitu dětí a mládeže? Myslíte si, že mají pracovníci tyto schopnosti? Co je klíčové pro rozvoj kulturní identity? Jaká jsou specifika cílové skupiny navštěvující NZDM Darjav?*
5. *Rozvoj kulturní identity NZDM Darjav: Pořádáte v NZDM Darjav akce, které by podporovaly kulturní identitu dětí a mládeže? Pokud ano, tak jaké? Podporujete možnost rozvíjet kulturní identitu jinými prostředky? Pokud ano, jakými? Je podle*

Vašeho názoru něco, co podporuje možnost podpory kulturní identity a zároveň to chybí v Darjavu? Pokud ano, z jakého důvodu to chybí?

6. *Jak děti a mládež vnímají svou příslušnost: Považuješ se za Roma/Romku? Pokud ano, cítil si někdy, že se k Tobě někdo choval jinak, protože si Rom? Jaké pocity v tobě vzbuzuje označení Rom(Co se ti na Romech líbí/nelíbí => pro malé děti)? Znáš romskou historii? Jaký máš vztah k romské hudbě? Umíš mluvit romsky/mluvíte doma romsky? Slavíte některé romské svátky? Pokud ano, jaké?*

4.2 REALIZACE VÝZKUMU

Pro zpracování výzkumné části byly použity metody polostrukturovaného rozhovoru, analýza dokumentů a případová studie. Rozhovory byly provedeny s dětmi a mládeží a pracovníky organizace přímo v prostorách nízkoprahového zařízení Darjav, o.s. v období září - listopad 2013.

Rozhovor s dětmi a mládeží trval přibližně 20 – 30 minut a rozhovor s pracovníky 35 – 45 minut. Rozhovory se realizovaly v oddělené místnosti, kde byl přítomen pouze výzkumník a respondent. Pracovníci i děti a mládež byli upozorněni, že jejich odpovědi jsou zcela anonymní a budou použity pouze pro zpracování této diplomové práce. Rozhovory byly zpracovány podle témat do několika kategorií, kde byly vyhodnoceny.

Případová studie dětí a mládeže byla zpracována na základě dokumentace, rozhovoru s dětmi a mládeží a také komentáři pracovníky nízkoprahového zařízení, kteří znají i rodinné zázemí svých živelů služby.

Analýza dokumentů byla vypracována z výroční zprávy, podkladu projektu Rovné šance a doplněna o informace z Diplomové práce Radka Vorlíčka na téma Vlivy působící na školní úspěšnost romských dětí žijících v prostředí sociálního vyloučení.

4.2.1 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU

Výzkumným vzorkem byly děti a mládež, která navštěvuje nízkoprahové zařízení Darjav. Věkové složení je od 7 – 15 do let, přičemž se jedná o náhodný výběr dětí docházejících do centra. Nízkoprahové zařízení je k dispozici pro děti a mládež ve věkovém složení 6 - 26 let, přesto nejčastějšími uživateli jsou děti a mládež právě v rozmezí 7 – 15 let. Celkový počet respondentů je 12. U poloviny těchto respondentů byly pracovány případové studie. NZDM Darjav je umístěno přímo v prostorách sociálně

vyložené lokality, kde podle výroční zprávy žije okolo 300 lidí a z toho 80% tvoří Romové.

Rozhovory byly rovněž realizovány s pracovníky nízkoprahového zařízení Darjav. Celkový počet pracovníků je pět, přičemž rozhovor byl proveden také s ředitelkou organizace. Rozhovory se týkaly především evaluace organizace v souvislosti se sociální integrací a rozvojem kulturní identity.

4.3 METODA VÝZKUMU

Hlavní metodou výzkumu byla zvolena metoda polostrukturovaného rozhovoru, která byla provedena se dvěma skupinami. První skupinu tvoří děti a mládež navštěvující nízkoprahové zařízení a druhá skupina je tvořena pracovníky tohoto zařízení. Další metodou této praktické části je analýza dokumentů, která má ověřit a doplnit informace týkající se aktivit nízkoprahového zařízení Darjav, oblastí sociální integrace a kulturní identity dětí a mládeže. Poslední metodou je případová studie dětí a mládeže, jejímž cílem je přiblížit cílovou skupinu navštěvující NZDM. Všechny tyto metody jsou zpracovány nejprve na teoretické úrovni a dále se věnují praktické části.

4.3.1 PŘÍPADOVÁ STUDIE

Tato kapitola je věnována případové studii. Nejprve je teoreticky vymezena a dále se zabývá konkrétními případovými studii dětí mládeže navštěvující NZDM Darjav. Tato kapitola byla zde zařazena, aby přiblížila cílovou skupinu dětí a mládeže nízkoprahového zařízení. Celkově je zde uvedeno 6 případových studií dětí a mládeže, se kterými zároveň byl veden rozhovor. Případová studie byla zpracována na základě analýzy dokumentů, rozhovorů s dětmi a doplněna komentáři pracovníky nízkoprahového zařízení Darjav.

Případová studie

Případovou studii lze charakterizovat jako důkladný popis společenského či společensko-psychologického jevu, který se vztahuje na konkrétní případ. Nejčastěji využíváme případovou studii pro kvalitativní výzkum, ale rovněž své využití najde i ve výzkumu kvantitativním. Případová studie využívaná v kvalitativním výzkumu

zachycuje člověka v několika rovinách, jakými mohou být výsledky jeho aktivit, osobní prožívání nebo interakce mezi lidmi.¹⁰⁵

Podstatné pro případovou studii je, aby výzkumník pochopil případ komplexně v jeho přirozeném prostředí. Proto je důležité zkoumat vztahy mezi konkrétním případem a jeho okolím. Pro splnění tohoto úkolu je zapotřebí pořídit velké množství dat z různých zdrojů. Nejčastěji se používají kvalitativní techniky, jakými jsou například pozorování, rozhovor nebo analýza dokumentů a podobně. Výzkumník však může využít i metody, které jsou typické pro kvantitativní výzkum. Metody vybíráme s přihlédnutím k výzkumné otázce a také k charakteristice daného případu.¹⁰⁶

Pro zpracování případové studie je zapotřebí nejprve udělat projekt, ve kterém jsou uvedeny jednotlivé kroky, jak postupovat. Obecně stanovená osnova projektu případové studie obsahuje několik základních bodů. Prvním z bodů je jasně stanovit základní výzkumnou otázku a také odůvodnit její smysl. Dalším bodem je definovat pojem případ pro danou studii a také stanovit základní kritéria pro samotný výběr případu. Nelze opomenout stanovení základních zdrojů informací, rozpočtu, metod shromažďování dat a harmonogramu celého výzkumu včetně termínu zpracování závěrečné zprávy. Rovněž projekt obsahuje předpokládané výstupy.

Případová studie se dělí na několik typů podle toho, čeho se přesně týká. Takovými typy jsou případová studie jednotlivců, případová studie organizací či podniků, případová studie komunit, případová studie sociálních skupin, případová studie související se speciálními událostmi.¹⁰⁷

V případové studii se kladou na výzkumníka požadavky především v oblastech kvality, spolehlivosti a důvěryhodnosti výzkumného postupu.¹⁰⁸

---

¹⁰⁵ SURÝNEK, Alois, Růžena KOMÁRKOVÁ a KAŠPAROVÁ. *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press, 2001.

¹⁰⁶ ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2007.

¹⁰⁷ SURÝNEK, Alois, Růžena KOMÁRKOVÁ a KAŠPAROVÁ. *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press, 2001.

¹⁰⁸ ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2007.

Realizace případové studie

Jak již bylo výše zmíněno, hlavním cílem případové studie je přiblížit uživatele nízkoprahového zařízení a to především v jejich jedinečnosti. Případová studie je rozdělena do dvou částí.

První částí jsou základní informace o respondentovi a jeho rodině. Tyto informace byly zjištěny ze spisů jednotlivých respondentů. Rovněž byly využity informace získané rozhovorem s dětmi a mládeží a to především v otázce návštěvnosti a aktivit nízkoprahového zařízení a některé informace poskytl i samotní pracovníci, kteří s dětmi dlouhodobě pracují a znají jejich životní situace i rodinu.

Druhou část tvoří informace týkající se školní úspěšnosti a plnění povinné školní docházky. Tato data byla zjištěna na základě informací ze spisů respondentů a individuálních plánů sloužící pro zlepšení školního prospěchu. Rovněž byl využit interní dokument, který je výstupem spolupráce nízkoprahového zařízení se školami, které navštěvuje většina respondentů.

U respondentů je zachována anonymita, přičemž v případových studiích je uveden věk, nikoliv pohlaví. O všech respondentech se zde píše v jednotném mužském rodě.

Respondent A

Základní informace o respondentovi a jeho rodině:

Respondentovi A je 10 let a chodí do čtvrté třídy základní školy. Do nízkoprahového zařízení Darjav chodí téměř denně, největší zájem má o doučování, ale také o taneční program. Respondent A žije se svými dvěma mladšími nevlastními sourozenci, svou matkou a babičkou v jednom bytě. Nevlastní otec, který respondenta A po dlouhá léta vychovával, je nyní ve výkonu trestu odnětí svody. S vlastním otcem začal respondent udržovat kontakt v létě roku 2013, kdy ho zároveň i poprvé viděl. Matka i otec mají základní vzdělání a matka je nezaměstnaná. Momentálně rodina prochází velkou finanční krizí a spolupracuje s dalšími sociálními službami i nadací, která pomáhá matkám samoživitelkám řešit jejich životní situace poskytnutím finančního obnosu.

Základní informace o škole

Respondent A navštěvuje 4. třídu na základní škole. Prospěch na konci školního roku ve třetí třídě byl ovlivněn dlouhodobou nepřítomností z důvodu úrazu. Na vysvědčení

se objevilo hodně čtyřek. Před úrazem byl prospěch značně lepší. Respondent A ovšem navštěvuje pravidelně nízkoprahové zařízení Darjav, kde plní úkoly do školy a doučuje se zameškanou látku. Velké problémy respondentovi dělají předměty především matematiky, českého jazyka a anglického jazyka. Školní docházku však nyní dodržuje řádně a nejsou s respondentem žádné problémy.

Respondent B

Základní informace o respondentovi a jeho rodině

Respondentovi B je sedm let a chodí do základní školy do druhé třídy. Do nízkoprahového zařízení Darjav chodí často a to kvůli trávení času na počítači, tancování, ale také si zde plní domácí úkoly ze školy. Respondent má 2 mladší vlastní sourozence ve věku 6 a 1,5 roku. Žije společně se sourozenci a vlastními rodiči. Rodiče mají základní vzdělání. Otec je krátkodobě zaměstnán a matka je na mateřské dovolené. Vztahy v rodině nejsou problémové. Potom co otec nastoupil do práce, se zlepšila i finanční situace rodiny. Rodina spolupracuje s dalšími sociálními službami.

Základní informace o škole

Respondent nyní navštěvuje druhou třídu základní školy a jeho školní prospěch je bezproblémový. V první třídě na vysvědčení měl samé jedničky a cílem je udržet kvalitu jeho prospěchu. Respondent je snaživý a má zájem o doučování, což dokazuje také to, že navštěvuje nízkoprahové zařízení Darjav s cílem plnit zde své školní povinnosti. Školní docházku plní svědomitě.

Respondent C

Základní informace o respondentovi a jeho rodině

Respondentovi je 8 let a navštěvuje první třídu základní školy. Respondenta společně se svým starším bratrem vychovávají jeho prarodiče ze strany matky. Obě děti mají ještě mladšího vlastního sourozence, kterému jsou 3 roky a o kterého se stará jejich biologická matka. O respondentu a jeho bratra se matka nebyla schopna postarat z finančních důvodů. Rovněž byla velmi mladá a měla problémy s výchovou dětí. Z těchto důvodů zůstaly obě děti u prarodičů, ale matka děti pravidelně navštěvuje. V současné době se vztahy mezi dětmi a matkou zlepšily. Matka nežije s jejich biologickým otcem, ale našla si nového partnera. Biologický rodič jeví zájem o děti a děti navštěvoval přímo

v bytě prarodičů. V minulosti chtěl děti do péče, ale neměl pro ně vybudované dostatečné zázemí. V současné době má soudní zákaz se zdržovat v okolí bytu. Matka dětí má dokončenou základní praktickou školu a otec a prarodiče dětí základní školu.

Základní informace o škole

Respondent C opakuje první třídu základní školy, kdy propadl ze tří předmětů. Ve škole má velké mezery i přes opakování učiva. Respondent se špatně soustředí, nechává se snadno rozptylovat vnějšími vlivy, není schopen pracovat samostatně a zadané úkoly ve škole nestíhá. Respondent chodí velmi často na doučování do NZDM Darjav a i přesto jsou problémy ve škole značné. Respondent také navštěvuje pedagogicko-psychologickou poradnu, kde byl vznesen návrh na přezkoumání IQ. Pokud by ani nyní neobstál v základní škole, bude přesunut do základní praktické školy.

Respondent D

Základní informace o respondentovi a jeho rodině

Respondentovi D je 14 let a navštěvuje osmou třídu základní praktické školy. Respondent D navštěvuje nízkoprahové zařízení především za účelem trávení volného času na počítači, tancování, ale také doučování v případě potřeby. Respondent D žije ve společné domácnosti se svým o rok starším vlastním bratrem a sedmiletou nevlastní sestrou, biologickým otcem a nevlastní matkou. S biologickou matkou není respondent více jak 5 let v kontaktu. Nevlastní matka je nezaměstnaná a je evidovaná na úřadu práce, otec je dlouhodobě zaměstnaný. Oba rodiče mají základní vzdělání. Respondent má vztahové problémy s nevlastní matkou, které se týkají především upřednostňování mladší sestry a celkově si nerozumí. Respondent v nedávné minulosti musel čelit sexuálnímu obtěžování starší osoby. S tímto problémem se také obrátil na pracovníky NZDM Darjav, kteří začali tento problém komplexně řešit. Respondent mimo nízkoprahové zařízení Darjav navštěvuje multikulturní centrum.

Základní informace o škole

Respondent D navštěvuje základní praktickou školu osmého ročníku. Prospěch ve škole je uspokojivý, respondent měl na vysvědčení známky v rozmezí 1 – 3. Největší obtíže mu dělají předměty z matematiky a českého jazyka, především čtení. Za rok čeká

respondenta rozhodnutí, na jaké škole bude pokračovat, prozatím respondent sám nemá jasno, jaké jsou jeho možnosti a co by chtěl dělat.

Respondent E

Základní informace o respondentovi a jeho rodině

Respondentovi E je 9 let a navštěvuje základní školu, čtvrtou třídu. Nízkoprahové zařízení navštěvuje především z důvodu tancování, ale rovněž v případě potřeby doučování. Bydlí společně se svými biologickými rodiči a třemi staršími sourozenci v bytě. Oba rodiče mají dokončenou základní školu a jsou evidováni na úřadu práce. V rodině nejsou známy problémy, vztahy zde fungují.

Základní informace o škole

Respondent E navštěvuje čtvrtou třídu základní školy. Značné mezery má v předmětech matematika a český jazyk. Na vysvědčení ve třetí třídě byly vědomosti z těchto předmětů ohodnoceny známkou čtyři. Velké mezery má také ve slovní zásobě a při běžné komunikaci. V poslední době má respondent problémy s docházkou. Nepřítomnou dobu ve škole má omluvenou od matky, přesto však byl přistižen ve městě v době vyučování (někdy i v přítomnosti matky). V minulosti se tyto problémy neobjevovaly a respondent plnil řádně své školní povinnosti.

Respondent F

Základní informace o respondentovi a jeho rodině

Respondentovi F je 12 let a chodí do šesté třídy základní školy. Do nízkoprahového zařízení chodí nepravidelně (někdy je zde přítomen několikrát týdně a někdy ani jednou). Hlavním důvodem, proč chodí do Darjavu je především doučování a plnění domácích úkolů, ale také se zapojuje do dalších aktivit jako vyrábění nebo tancování. Respondent má jednoho mladšího vlastního sourozence, kterému jsou 2 roky. Často se o tohoto sourozence stará. Dále žije se třemi nevlastními staršími sourozenci a biologickými rodiči. Matka je na mateřské a otec nezaměstnaný. Vzdělání obou rodičů je základní. U otce se vyskytují problémy s nadměrnou konzumací alkoholu.

Základní informace o škole

Respondent F navštěvuje základní školu šesté třídy. Ve škole má problémy s učivem matematiky, českého jazyka a anglického jazyka. V českém jazyce dělají největší

obtíže respondentovi slohy a chybí mu slovní zásoba. Znamky na vysvědčení se objevovaly v rozmezí 1 – 4. Své školní povinnosti plní dobře. Do NZDM Darjav chodí především kvůli plnění domácích úkolů.

SHRNUTÍ PŘÍPADOVÝCH STUDIÍ

Uvedené případové studie poukazují na častou nezaměstnanost rodičů a také na nízkou úroveň jejich vzdělání, které dosahuje splnění základní školy, tedy povinné školní docházky. Tento fakt může mít za následek, že i samotní respondenti mají se školním prospěchem problémy. Problémy se především týkají předmětů matematiky, českého jazyka a anglického jazyka. Přesto se zde vyskytnou jedinci, kteří zvládají své povinnosti dobře. Většina respondentů navštěvuje nízkoprahové zařízení z důvodu přípravy do školy, ale také dalších aktivit jako tancování nebo počítačů.

Většina respondentů pochází z početnější rodiny, kdy všichni mají alespoň dva sourozence, přičemž ve 4 rodinách se objevují sourozenci nevlastní.

Pracovníci NZDM upozorňují na výskyt sociálních a sociálně-patologických jevů v rodinách. Podle dostupných a výše zmíněných informací čtyři ze šesti rodin se potkává v určité formě s některými z problémů záškoláctví, alkoholismu, sexuálního obtěžování, trestné činnosti. Rodiny respondentů mají také finanční potíže.

4.3.2 ROZHOVOR

Rozhovor je metoda sběru dat, která se často využívá v kvalitativním výzkumu. Rozhovorem lze zkoumat příslušníky určitého prostředí či společenské skupiny se záměrem jasně pochopit slet událostí a jednání.¹⁰⁹ Rozhovor slouží ke sběru dat, která mají východiska v názorech, postojích, přáních a záměrech respondenta. Hlavním rysem rozhovoru je přímá interakce výzkumníka a respondenta a rovněž zprostředkování dat, které se odráží v obratnosti jazyka respondenta a jeho speciálních záměrech. Respondent nemusí vždy uvádět pravdivé informace, což může být způsobeno citovými, etnickými a dalšími příčinami.¹¹⁰

Existují základní dva typy rozhovoru a to sice polostrukturovaný a nestrukturovaný neboli narativní rozhovor. U polostrukturovaného rozhovoru má výzkumník předem

¹⁰⁹ ŠVARÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

¹¹⁰ SURÝNEK, Alois, Růžena KOMÁRKOVÁ a KAŠPAROVÁ. *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press, 2001.

připraveny otázky, které pokládá respondentovi. Oproti tomu nestrukturovaný rozhovor je založen na jedné připravené otázce, kterou položí výzkumník respondentovi a na základě získaných informací formuje další otázky.

Celý proces rozhovoru se skládá z několika fází, přičemž začíná samotným výběrem metody sběru dat a pokračuje přípravou rozhovoru, průběhem vlastního dotazování, přepisem rozhovoru, reflexí, analýzou dat a končí vyhotovením a prezentací výzkumné zprávy.

Ve fázi přípravy je důležité připravit se také na teoretické úrovni a znát specifika daného prostředí. Rovněž je třeba přichystat si okruhy témat, které se přímo vztahují k výzkumné otázce a k těmto tématům vyhotovit několik otázek, kterými se výzkumník může ptát na danou realitu. Správně zvolená témata vycházejí z několika zdrojů, jakými jsou pozorování, odborná literatura či analýza dokumentů.

Při průběhu rozhovoru, tedy vlastního dotazování, je třeba uvědomit si nerovnost a asymetričnost rolí výzkumníka (toho, kdo otázky pokládá) a respondenta (který odpovídá a dodává informace výzkumníkovi). Výzkumník rozhovor vede, pokládá otázky a rozhovor ukončuje.¹¹¹ Otázky pokládané respondentovi dělíme na otevřené a uzavřené. Otevřené otázky respondenta neomezují v jeho odpovědi. Výhodou je, že respondent odpovídá detailněji. Při pokládání uzavřených otázek nabízíme respondentovi několik odpovědí, ze kterých si sám vybírá. Výhoda takto položených otázek tkví v tom, že lze získat větší množství dat v kratším čase.¹¹² Rozhovor zpravidla trvá okolo hodiny či hodiny a půl, ale u žáků na základní škole by neměl přesáhnout délku 30 minut. Samotný průběh rozhovoru můžeme rozdělit na tři etapy a to sice úvodní, hlavní a ukončovací.

Významnou roli hraje i přepis získaných dat, neboť je žádoucí, aby se výzkumník neustále vracel k získaným datům. Samotný přepis všech rozhovorů je časově méně náročný než neustálé přehrávání rozhovoru v audio podobě. Významnou roli také hraje vizualizace dat, kdy při samotném přepisu je možné zvýrazňovat či komentovat analytickými či dalšími poznámkami, hledat souvislosti, protiklady, sítě vztahů a podobně.

---

¹¹¹ ŠVARÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2007.

¹¹² SURÝNEK, Alois, Růžena KOMÁRKOVÁ a KAŠPAROVÁ. *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press, 2001.

Dalším důvodem proč zpracovávat přepis je ten, že výzkumník se při čtení přepisu může poučit ze svých chyb při pokládání otázek, a tak zdokonalovat své umění vést rozhovor.¹¹³

Realizace rozhovoru

Metoda polostrukturovaného byla vybrána, aby objasnila názory a postoje dětí a mládeže týkající se aktivit NZDM Darjav a vnímání vlastní příslušnosti. Pracovníci skrz tuto metodu vyjadřují své názory a postoje k oblastem sociální integrace dětí a mládeže, interkulturním kompetencím pracovníka pro rozvoj kulturní identity a možnostmi rozvoje kulturní identity v NZDM.

ROZHOVOR S DĚTMI A MLÁDEŽÍ

Rozhovory s dětmi a mládeží byly rozděleny do 6 kategorií podle tematického zaměření. Stejných kategorií se využívá například při otevřeném kódování. Odpovědi respondentů byly v jednotlivých kategoriích vyhodnoceny a pro doplnění jsou uvedeny i přepisy odpovědí. Přepisy se plně shodují s odpověďmi respondentů, tudíž nemusí být v souladu se spisovnou češtinou. Pro lepší přehlednost byly u kategorií s více odpověďmi než dvě vyhotoveny tabulky.

Návštěvnost NZDM Darjav

Tato kategorie se věnuje otázce, jak často děti a mládež dochází do NZDM. Devět z dvanácti dotazovaných uvedlo, že do NZDM chodí každý nebo skoro každý den. Zbytek respondentů odpovědělo, že do NZDM chodí přibližně jednou týdně. Lze tedy z těchto odpovědí vyvodit, že návštěvnost v NZDM je pravidelná (viz. tabulka č.1)

Tabulka č. 1: Návštěvnost NZDM

Návštěvnost	Každý den	Skoro každý den	Přibližně jednou týdně
Počet odpovědí	3	6	3

„Pokaždé když je Darjav. Když Darjav je, tak chodím, když není tak nechodím.“

„Já vždycky chodím celý týden.“

„Někdy chodím každý den, někdy dvakrát nebo třikrát do týdne, jak kdy.“

¹¹³ ŠVARÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2007.

Aktivity dětí a mládeže v NZDM Darjav

Kategorie aktivity dětí se zabývá činnostmi, které NZDM nabízí svým uživatelům služby. Dále je tato kategorie rozčleněna na tři menší části. První část se zabývá hlavními důvody, které vedou děti a mládež navštěvovat NZDM. Druhá část se zabývá nejvíce oblíbenými aktivitami mezi dotazovanými a třetí část se věnuje naopak nejméně oblíbeným aktivitám.

První část, do které spadají hlavní důvody, proč navštěvovat NZDM, se zabývá impulsy, které vedou dotazované chodit do NZDM Darjav. Dotazovaní často uváděli více těchto impulsů, avšak mezi nejčtetnější patřilo doučování. Doučování bylo dotazovanými zmíněno polovinou respondentů. Druhým důvodem, proč navštěvují respondenti NZDM je možnost trávit čas na počítači s počtem pěti odpovědí. Dalšími méně častými důvody byli kamarádi, tanec, hry a ruční práce (viz. tabulka č. 2)

Tabulka č. 2: Důvody navštěvovat NZDM

Důvody	doučování	počítače	tanec	kamarádi	hry	Ruční práce
Počet odpovědí	6	5	3	2	1	1

„...a taky musím chodit na doučování, protože to chce babička. Musel sem chodit i přes prázdniny, protože to sem dělal zkoušky v srpnu.“

„ Já sem chodím, abych se něco naučila a napsala úkoly a tak.“

„ protože se tu doučuje a máma tomu nerozumí.“

Aktivity, které byly zvoleny jako nejvíce oblíbené, tedy ty, které děti nejvíce baví, byly celkem čtyři. Dotazovaní opět často volili vícero možností než jednu. V oblíbenosti aktivit měla největší převahu možnost nacvičování tance popřípadě samotné veřejné vystupování. Tuto aktivitu zvolilo pět dotazovaných. Aktivita doučování byla společně s možností využít počítač hned v zápětí za tancem a byla uvedena čtyřmi dotazovanými. Jedním dotazovaným byla jako oblíbená činnost zvolena hra (viz. tabulka č. 3)

Tabulka č. 3: Oblíbené aktivity

Oblíbené aktivity	Tanec	doučování	počítače	Hry
Počet odpovědí	5	4	4	1

„No baví mě toho tady hodně, třeba, že můžu bejt na počítačích. Ale ze všeho se mi asi nejvíc líbí to tancování.“

„no tak asi nejvíc mě baví tancování a to že pak s tím můžeme někde vystupovat.“

„tak ten tanec, to tady nacvičujem furt.“

Zajímavostí je, že ačkoliv hlavními důvody návštěvnosti NZDM je doučování, tak zároveň tato aktivita byla zvolena nejméně oblíbenou činností u dotazovaných, kteří nějakou aktivitu vyslovili. Doučování jako nejméně oblíbenou aktivitu zvolili tři dotazovaní a dva dotazovaní uvedli, že je nebaví hrát hry. Nejčastější odpovědí však bylo, že dotazované zde baví všechno a nic by nevynechávali. Tuto odpověď zvolilo sedm dotazovaných (viz. tabulka č.4).

Tabulka č. 4: Nejméně oblíbená činnost

Nejméně oblíbená činnost	Nic, baví mě vše	doučování	Hry
Počet odpovědí	7	3	2

„Mě tady baví všechno.“

„Všechno je tu dobrý, nic mi tu nevadí“

„nevím, nic mě nenapadá... všechno je to dobrý.“

Prospěšnost NZDM Darjav pro uživatele služby

Kategorie prospěšnosti vypovídá o tom, jakým způsobem uživatelům služby prospívá navštěvování NZDM v běžném životě. Největší počet dotazovaných uvedl, že jim NZDM pomáhá především s přípravou do školy v podobě doučování nebo pomoc při plnění úkolů. Tato činnost je tedy shledávána jako nejvíce prospěšnou z pohledu dotazovaných a jak je patrné z předchozí kategorie, je také hlavním důvodem návštěvnosti NZDM. Dotazovaní uvedli, že shledávají prospěšnost také v možnosti trávení volného času, seznámení se s kamarády a jeden respondent odpověděl, že neví (viz. tabulka č. 5).

Tabulka č. 5: Prospěšnost NZDM Darjav pro uživatele služby

Užitečnost	Škola	Volný čas	Kamarádi	Nevím
Počet odpovědí	8	2	1	1

„Jo, to že se tu doučujem a taky se tu učíme nějaká písničky a tak no.“

„no ve škole ... na návštěvě když děti dělají úkoly.“

„že se něco naučím do školy.“

Vnímání své příslušnosti

Tato kategorie zahrnuje jednak to, zda se dotazovaní považují za Romy, ale také zda někdy cítili, že se k nim druzí chovají jinak. Rovněž vypovídá i o emocích, které v dotazovaných vzbuzuje označení Rom.

Všech dvanáct respondentů shodně odpovědělo, že se považují za Romy. Jeden respondent uvedl, že se za Roma považuje, i přesto že otce má Čecha. Další respondent se vyjádřil kladně ke svému romskému původu, ale také podotkl, že nechce mezi Romy žít.

„Jo jsem Romka, táta teda Rom není, je bílej, ale já se za Romku považuji.“

„Jo jsem.“

„Jsem Romka, ale radši bych nežila mezi nima, ale někde jinde.“

Všichni dotazovaní tedy shodně uvedli, že se považují za Romy. Osm z těchto dotazovaných uvedlo, že necítili odlišný přístup v chování vůči nim. Zbylí čtyři respondenti uvedli, že někdy cítili odlišný přístup majority. Dva dotazovaní uvedli, že odlišnost v chování pocítili při nástupu nebo změně školy. Jeden respondent uvedl situaci, kdy jel městskou hromadnou dopravou do sociálně vyloučené lokality. Poslední respondent odpověděl, že odlišné chování pociťuje často, ve škole, ve městě a jinde (viz. Tabulka č. 6).

Tabulka č. 6: Odlišné chování majority vůči dotazovaným:

Odlišnost v chování	není	Ve škole	Při jízdě MHD	Často
Počet odpovědí	8	2	1	1

„Všude se ke mně chovají stejně.“

„Ne, protože jsem napůl Češka.“

„ne, nikdy jsem nic takovýho necítila.“

„Jo třeba když jsem přišla do první třídy, tak si nikdo nechtěl ke mně sednout, to mě mrzelo... ale teď už je to dobrý, už tam mám kamarádky.“

Poslední část této kategorie se týká toho, co si představí respondenti pod označením Rom a jaké emoce to v nich vzbuzuje. Pro mladší respondenty se použila formulace otázky: *Co se ti líbí a nelíbí na Romech*. Tato formulace byla použita pro lepší pochopení otázky vzhledem k věku dotazovaného.

Většina dotazovaných si pod pojmem Rom vybaví tanec a hudbu, která je jim velmi blízká. Dva dotazovaní si vybavili romskou rodinu, přičemž v nich vzbuzuje příjemné pocity „*romská rodina si pomáhá a mají se rádi... to je dobrý...jako že na to pak nejsem sama*“. Další respondent uvedl, že má dobrý pocit, když je mezi Romy, protože se s nimi lépe domluví než s majoritou.

Dotazovaní si také pod pojmem představili i chování, které je obecně ve společnosti hodnoceno jako negativní. Takovým chování podle respondentů je hrubost, drzost, vulgární mluva a křik. Jeden dotazovaný uvedl, že k Romům cítí nedůvěru.

Následující odpovědi jsou rozděleny do dvou tabulek, přičemž první tabulka poukazuje na pojmy charakteristické pro Romy podle respondentů (viz. Tabulka č. 7). Druhá tabulka se vztahuje k pocitům, které v dotazovaných vzbuzuje pojem Rom (viz. Tabulka č.8). K otázce emocí se více jak polovina respondentů nevyjádřila. Vyjádření emocí může být pro respondenty těžce uchopitelné.

Tabulka č. 7: Charakteristické pojmy pro Romy

Pojem Rom	Tanec	hudba	rodina	Lepší domluva	Hrubost v chování	Hrubost v mluvě
Počet odpovědí	8	6	2	1	5	5

Tabulka č. 8: Pocity při označení Rom

Pocity	Dobrý pocit být Rom	Nedůvěra	Nevyjádřili se/ neví
Počet odpovědí	4	1	7

„je dobrej pocit být Rom... líbí se mi to, jak tancujou a romský písničky.“

„Nevím, představím si tanec a hudbu, to se mi na nich líbí, že se vždycky sejdou a pak se slaví, tancuje a tak no.“

„Domluví se s nima líp než s Gadžama..... někdy jdou hned do bitky a nechovaj se slušně na veřejnosti.“

„já nemám rád, když křičí.“

Znalost romské kultury

Kategorie znalost romské kultury se zabývá tím, co respondenti vědí o historii Romů, jaký mají vztah k romské hudbě a zda dodržují některé romské zvyky či tradice.

Většina dotazovaných neví nic o romské historii. Dva dotazovaní se domnívají, že Romové pochází z Egypta a pouze dva respondenti uvedli správně, že Romové pocházejí z Indie, ale více o původu Romů neví (viz. Tabulka č. 9).

Tabulka č. 9: Historie Romů

Historie Romů	nevím	Z Egypta	Z Indie
Počet odpovědí	8	2	2

„Ne vůbec nevím.“

„Neznám, jen vím odkud pocházíme my...ze Slovenska od tátovy strany... tam mám babičku a dědu.“

„Myslím, že z Egypta.“

„Jo, pocházíme z Indie.“

Romská hudba je respondentům blízká. Šest dotazovaných uvedlo, že k romské hudbě mají pozitivní vztah a sami znají některé romské písničky. Jeden respondent umí zahrát romské písni i na klávesy a romská hudba se mu líbí. Tři respondenti znají romskou hudbu, ale líbí se jim jen některé písni. Jeden Respondent uvedl, že se mu romská hudba nelíbí, ale kladný vztah má k české hudbě (viz. Tabulka č. 10).

Tabulka č. 10: Vztah k romské hudbě

Romská hudba	Líbí se mi, znám romské písni	Líbí se mi, umím zahrát romské písni na hudební nástroj	Líbí se mi některé romské písni	Nelíbí se mi romská hudba
Počet odpovědí	6	1	4	1

„Mně se líbí. Umím i nějaké písničky romsky.“

„Umím romský písničky a líbí se mi.“

„Nelíbí se mi, jen některé písničky jsou dobrý... jinak mi to přijde stejný.“

„romský písničky se mi nelíbí, spíš ty český... ty jsou lepší.“

Poslední část této kategorie se zaobírá otázkou dodržování romských tradic a zvyků v rodinách respondentů. Většina respondentů uvedla, že v rodině se dodržují oslavy Mezinárodního dne Romů. Tři respondenti uvedli, že se v jejich rodinách nedodržují žádné romské zvyky. Dva respondenti sdělili, že o žádných romských tradicích a zvycích nevědí. Jeden respondent se vyjádřil záporně k dodržování tradic a zvyků, ale zmínil, že v nízkoprahovém zařízení Darjav se slaví Mezinárodní den Romů (viz. Tabulka č.11).

Tabulka č. 11: Dodržování romských tradic a zvyků

Dodržování romských zvyků a tradic doma	Ano, slavíme Den Romů	Nevím o tom	Nedodržujeme
Počet odpovědí	6	2	4

„Jo dodržujeme třeba den Romů, dospělí se sejdou a pijou... no a my si děláme, co chceme.“

„Ano třeba romskej den, to mamka koupí zákusky a oslavíme to a mluvíme na sebe romsky.“

„Jenom Den Romů, to jdeme ven s Darjavem uděláme vystoupení a přijdou i rodiče a pak se pokračuje dál.“

„No asi ne, možná jo, já nevím.“

Znalost romského jazyka

Znalost romského jazyka je omezená. Polovina respondentů uvedla, že romsky mluvit neumí, ale znají některá romská slova. Tato skutečnost má souvislost s tím, že jejich rodiče doma nepoužívají romský jazyk nebo pouze v omezené míře. U Romů se v souvislosti s užíváním romského jazyka objevuje pojem romský etnolekt češtiny. Romský etnolekt češtiny lze charakterizovat jako *„neukončený proces jazykové směny směrem od romštiny k češtině. Člověk, který hovoří etnolektem, hovoří sice česky, ale do svého projevu přenáší hloubkové struktury původního jazyka.“*¹¹⁴ Polovina dětí zná jen některá slova, ale čistou romštinou by se nedomluvíly.

Dva respondenti uvedli, že se romsky domluví a běžně doma mluví romsky i jejich rodiče. Oproti tomu jiní dva dotazovaní umí romsky mluvit, přestože jejich rodiče doma

¹¹⁴ 11. Romský etnolekt češtiny – jak překonávat jazykovou bariéru u dítěte. In: *Mají na to!: Jak podpořit sociálně znevýhodněné děti na ZŠ* [online]. [cit. 2014-03-31]. Dostupné z: <http://www.majinato.cz/11-napravovani-chyb-romskeho-etnolektu-a-rozvíjení-slovní-zasoby.php>

romsky mluví sporadicky. U dvou respondentů se objevila úplná absence romského jazyka. Tito respondenti vypověděli, že ani doma romsky vůbec nemluví (viz. Tabulka č. 12).

Tabulka č. 12: Znalost romské jazyka

Znalost romského jazyka/používání romského jazyka doma	Umím některá slova, ale doma romsky nemluvíme/mluvíme málo	Neumím romsky a doma nemluvíme romsky	Domluvíme se romsky a doma mluvíme romsky	Domluvíme se romsky, ale doma romsky skoro nemluvíme
Počet odpovědí	6	2	2	2

„Když mamku naštvu, tak mluví romsky, ale jinak ne. Já bych chtěla mluvit romsky, umím nějaká slovíčka třeba čhaj to je dívka nebo more je člověk.“

„znám jen pár slov, táta a máma mluví romsky, ale já jsem zvyklá česky.“

„Umím, domluvíme se... doma na mě mamka mluví romsky.“

„Ano rozumím romštině, domluvila bych se, ale doma nemluvíme.... mamka mluvila, ale táta ne.“

SHRNUTÍ ROZHOVORŮ S DĚTMI

Rozhovory s dětmi a mládeží zjišťovaly, jaké činnosti jsou v NZDM Darjav pro ně důležité, oblíbené a prospěšné. Rovněž rozhovory poukazovaly jejich příslušnost a znalost romské kultury, historie a jazyka.

Ze získaných informací, lze vyvodit, že návštěvnost uživateli služby NZDM Darjav je častá a pravidelná. Velký význam má aktivita doučování. Nejenom, že byla respondenty shledána jako aktivita, která jim nejvíce prospívá v běžném životě, ale také byla zvolena jako hlavní důvod návštěvnosti NZDM. I přesto že možnost tanečního nacvičování bylo zvoleno jako nejoblíbenější činnost, tak čtyři respondenti z dvanácti zvolili doučování mimo jiné jako svou oblíbenou aktivitu. Spokojenost s aktivitami NZDM je vysoká, avšak tři respondenti uvedli doučování jako svou nejméně oblíbenou činnost. NZDM Darjav je tedy pro své uživatele lákavým prostředím, které jim zajišťuje možnost osobního růstu, především v oblasti vzdělávání. Podle odpovědí respondentů lze podotknout, že aktivity jsou nastaveny tak, že jim vyhovují.

Všichni respondenti kladně vyjádřili svou příslušnost k romské minoritě. Osm z těchto respondentů uvedlo, že se nesetkali nebo nepocítily odlišný přístup majority vůči jejich osobě, avšak čtyři respondenti se odlišným přístupem setkali, jeden respondent

dokonce často. Na Romech si cení nejvíce jejich tance, hudby a také soudružnosti rodiny. Naopak Romy negativně hodnotili v oblastech hrubého chování, hlučnosti a vulgárnosti. Emoce, které v nich označení Rom vyvolávají, často neuměli vyjádřit, avšak čtyři respondenti mají dobrý pocit z příslušnosti k romské minoritě. Jeden respondent k nim cítí nedůvěru.

Respondenti mají velké mezery v oblasti v povědomí o romské historii a původu. Pouze dva respondenti správně uvedli Indii jako původní zemi Romů. Zbýlých 10 respondentů se buď mylně domnívá, že původem Romů je Egypt, nebo netuší nic o historii. K romské hudbě ovšem má většina respondentů kladný vztah. Polovina dotazovaných zná romské písně a líbí se jim, čtyřem respondentům se líbí pouze některé písně. Pouze jeden respondent má negativní vztah k romské hudbě. Většina dotazovaných podotkla, že jejich rodina slaví Mezinárodní den Romů. Polovina respondentů zná romský jazyk pouze na úrovni malé slovní zásoby, avšak čtyři respondenti se domnívají, že se romsky domluví. Zbývá dva respondenti romský jazyk neznají. V rodinách se příliš často romsky nemluví, pouze u dvou respondentů bylo zmíněno, že doma mluví běžně romštinou. Lze tedy vyvodit, že respondenti mají velké mezery, týkající se romské kultury obecně. Především povědomí o romské historii je velmi nízké, ale i znalost romského jazyka upadá. Romský jazyk již nezaznívá v rodinách a pouze malá část respondentů slyší romštinu běžně doma. Respondenti a jejich rodiny slaví Mezinárodní den Romů. Největší povědomí z romské kultury mají respondenti v oblasti romských tanců a hudby.

Rozhovor s pracovníky

Rozhovor byl proveden s pěti pracovníky NZDM včetně ředitelky. Odpovědi byly zpracovány celkem do čtyř kategorií. K jednotlivým kategoriím a jejich částím jsou uvedeny přepisy odpovědí všech pracovníků. Pracovníci jsou označeni pod písmeny: A, B, C, D, E.

Cílem rozhovorů bylo zjistit, jakým způsobem přispívá NZDM Darjav k sociální integraci dětí a mládeže a také zda nabízí možnosti rozvoje kulturní identity pro děti a mládež.

Možnosti integrace

Všichni pracovníci se shodli na tom, že NZDM Darjav nabízí možnosti začleňování dětí a mládeže do společnosti. Sociální začleňování probíhá podle všech

pracovníků prostřednictvím vzdělávacích aktivit spojené s přípravou do školy, ale také volnočasových aktivit, jakými jsou výtvarné činnosti, tancování nebo pořádání společných událostí jako je Mezinárodní den dětí. Dva pracovníci rovněž uvedli, že vzhledem ke specifické cílové skupině sociálnímu začleňování dětí a mládeže přispívá i pravidelné a časté docházení dobrovolníků a studentů na praxi do NZDM. Podle pracovníků se tak uživatelé služby přibližují majoritní společnosti. Jedna pracovnice rovněž uvedla, že sociálnímu začleňování napomáhá i rozvíjení českého jazyka a českých říkanek a písniček.

A: „*ano rozvíjíme, hlavně skrz doučování, aktivity s dětmi, ale také rozvíjení Českého jazyka a taky je učíme říkankám a písničkám.*“

B: „*Samozřejmě, že ano. V rámci nízkoprahového zařízení pořádáme různé volnočasovky jako je výtvarka nebo tancování. Také se připravujeme na veřejná vystoupení a pořádáme společné akce... třeba Den dětí. ...Děti se tu taky chodí doučovat a psát domácí úkoly.*“

C: „*Určitě, prostřednictvím volnočasových aktivit, doučování a kontaktem s majoritní společností jako jsou dobrovolníci nebo studenti, kteří k nám chodí na praxi. Darjav je organizace, která pracuje se specifickou komunitou, ale dopomáhá kontaktu klientů s většinovou společností.*“

D: „*Ano, myslím, že je tu hodně aktivit. Děti jsou zvyklí se tady doučovat, někteří sem chodí v podstatě denně. Učí se tady ale také jiným věcem, třeba tancování nebo vyrábění. Taky k nám chodí dobrovolníci a studenti a ti se dětem věnují.*“

E: „*Myslím, že ano. Darjav svojí činností odbourává sociokulturní handicap. Dětem pomáháme s doučováním a úkoly. Taky mají možnost tady trávit tady čas různými volnočasovkami ať už je to výtvarná činnost, tancování nebo jiné aktivity.*“

Pojem kulturní identita

Tato kategorie se nejprve zabývá samotným vymezením pojmu kulturní identita. Pracovníci definovali podle svých slov, co si představují pod tímto pojmem. Odpovědi pracovníků se shodují. Ačkoliv každý z pracovníků měl svými slovy vyjádřit vlastní pohled na pojem kulturní identita, tak většina z nich uchopila tento pojem v souvislosti se společnými rysy, jakými jsou historie, jazyk, kultura, hodnoty a další. Rovněž se u dvou pracovníků objevil pojem sounáležitosti s danou skupinou či komunitou.

A: „Řekla bych, že je to pocit sounáležitosti se skupinou, která má společné rysy, třeba jazyk, historie, zvyky, kultura, tanec zpěv.“

B: „každé společenství, které se vyznačuje společnými rysy jakým je romský jazyk, kultura a obecně pojem romství.“

C: „Vědomá sounáležitost s komunitou, která je mi vlastní.“

D: „jsou to společné znaky pro určité společenství lidí a tyto znaky je spojují. Jedná se o společnou historii, kulturu nebo zvyky, které dodržují.“

E: „Je to soubor hodnot, znaků a výtvorů dané pospolitosti... výraz osobité kultury a společenského povědomí.“

Tato kategorie se také zabývá významnými oblastmi pro rozvoj kulturní identity. Ujasnění si této otázky je důležité i pro nastavení aktivit v organizaci, která by chtěla podporovat rozvíjení kulturní identity svých uživatelů služby. Pracovníci proto blíže specifikovali oblasti, které podle jejich názoru hrají důležitou roli pro rozvoj kulturní identity. Souhrnně lze říci, že těmito oblastmi jsou právě výše zmíněné společné rysy, které je třeba rozvíjet. Těmito společnými rysy byly konkrétně jmenovány tradice, kultura, jazyk, historie, hodnoty. Odpovědi pracovníků jsou v prepisech uvedeny níže.

A: „Zejména jazyk, který tady nefunguje, ale také povědomí o původu a znalost tradic a zvyků.“

B: „Určitě rozvojem romského jazyka, třeba i prostřednictvím písniček. Ale taky je důležitý povědomí o historii, problémem je že ani rodiče historii neznají, taky se to neučili.“

C: „V pochopení své minulosti, v udržení tradic a hodnot, v utvoření si své vlastní identity.“

D: „Myslím, že je důležité něco vědět o historii svých předků a znát jazyk, ale také kulturu, aby člověk získal náhled na sebe samého a to kdo vlastně jsem.“

E: „Podpora a udržení specifik dané kultury rozvojem jedince v oblastech pochopení odlišnosti s jinými kulturami, důležitosti kooperace mezi nimi a pocitem udržení vazeb s minulostí.“

Poslední část této kategorie se věnuje názoru pracovníků na to, proč je důležité rozvíjet kulturní identitu. Názory pracovníků se opírají o pocity sounáležitosti se skupinou

a pocitu někam patřit. Jeden pracovník také uvedl, že vytvoření kulturní identity může přispět k rozvoji schopností jedince.

A: „Protože když nejsou stoprocentně integrovaný a nejsou součástí majority, tak nemají etnický povědomí – ani Rom ani Čech.“

B: „Romské děti se přece jenom liší od Českých a vytvoření kulturní identity zároveň může podpořit jejich vlastnosti a schopnosti.“

C: „Právě kvůli pocitu sounáležitosti se skupinou, se kterou žijí a získáním povědomí o tom kdo jsem a odkud pocházím.“

D: „Aby věděli něco z minulosti svých předků, protože to je součástí jich samotných, stejně jako romská hudba, tanec nebo jazyk.“

E: „Protože je to spojuje s ostatními Romy... pokud je nepřijme většinová společnost, tak mají pocit, že někam patří a něco jim je vlastní“

Interkulturní kompetence pracovníka pro rozvoj kulturní identity

Rozvoj kulturní identity v NZDM je zcela jistě spjat také s kompetencemi pracovníků. Pracovníci mohou značně přispět k rozvoji kulturní identity. V první řadě byli pracovníci vyzváni k tomu, aby sami vyjádřili, které interkulturní kompetence má mít pracovník pro to, aby mohl rozvíjet kulturní identitu u dětí a mládeže. Interkulturní kompetence jako pojem vymezil Jan Průcha ve své knize, kde tvrdí, že „*interkulturní kompetence je způsobilost jedince realizovat s využitím osvojených znalostí o specifických národních/etnických kultur a příslušných dovedností efektivní komunikaci a spolupráci s příslušníky jiných kultur. Základem interkulturní kompetence je jazyková vybavenost jednotlivce a respektování kulturních specifických partnerů.*“¹¹⁵ Odpovědi pracovníků jsou rozmanité, přesto se shodují v tom, že pracovník by se měl dobře orientovat v romské kultuře a znát cílovou skupinu. Jeden pracovník také uvedl, že z jeho pohledu je přínosné, když pracovníkem je Rom, ale vidí i pozitiva v ne-Romských pracovnících.

A: „Měl by dobře znát skupinu, se kterou pracuje, mít dostatek informací o romství, znát romské hádanky a říkanky a tak.“

¹¹⁵ PRŮCHA, Jan. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. ISBN 978-247-3069-1

B: „Podle mě je dobré, když s nimi pracuje Rom, víc to vezmou od Roma než ne-Roma. Taky Rom Romovi více důvěřuje a má blízký vztah k romské kultuře a musí mu to něco říkat. Na druhou stranu je dobře když zde pracují i neromové, navzájem se poznáváme a učíme se jeden od druhého spolu vycházet. Důležité je pro rozvoj identity, aby pracovník znal specifika komunity, se kterou pracuje a respektoval je.“

C: „Tak musí být samozřejmě způsobilý k práci s dětmi z právního hlediska a měl by mít přehled o problematice a také být tolerantní k určitým odlišnostem. Také by měl umět vhodně používat jazyk, aby byl srozumitelný pro děti. Zároveň jsou důležité i pedagogické kompetence... tedy umět své znalosti prakticky využít a to i právě v oblasti kultury.“

D: „Měl by to být člověk, který dobře zná romskou komunitu a umí s nimi jednat. Pracovník by měl vědět něco o romské historii, kultuře a vzbudit zájem dětí dozvědět se něco víc o nich samotných.“

E: „V každém případě výchovně vzdělávací kompetence, ale také samozřejmě musí být osobitý, umět zaujmout a vědět o romské kultuře a znát jedinečnost dané kultury“

Po obecném vymezení interkulturních kompetencí byli pracovníci dotazováni na to, zda podle jejich názoru disponují všichni pracovníci jejich organizace těmito kompetencemi. Všichni se shodně vyjádřili kladně, tedy ano.

A: „já myslím, že jo.“

B: „Podle mě jo, i když jsem řekla, že je dobré, když s dětmi pracuje Rom, tak to není jediná podmínka. Naši pracovníci mají přehled o romské kultuře a společnosti a respektují děti takové, jaké jsou, ať ž jsou Romové nebo Češi.“

C: „Podle mě ano.“

D: „Ano.“

E: „Jo, řekla bych, že jo.“

Pracovníci NZDM podle svých odpovědí a svého názoru mají kompetence k tomu, aby rozvíjeli kulturní identitu. Proces rozvoje kulturní identity má však mnoho faktorů. Respondenti se proto vyjadřovali k otázce, co je klíčové pro rozvoj kulturní identity. Odpovědi se v mnohém lišily. Jeden respondent přikládá důležitost rodině, kde je již kulturní identita vytvořena a jiný respondent rozvoji romského jazyka. Tři pracovníci se

však shodli, že by se měla podporovat kultura a specifika dané skupiny. Rovněž zde zazněla odpověď, která příkládá význam tolerantnosti majority vůči jiným kulturám.

A: „Aby měli kulturní identitu rozvinutou už v rodině a na základě toho ji rozvíjet dál.“

B: „Rozvíjet romský jazyk, způsob jakým se předkové dorozumívali řadu let.“

C: „Pochopení dané kultury a udržení jejich specifík, pochopení odlišností dané kultury s jinými.“

D: „Být v blízkém kontaktu s jejich kulturou, ať už prostřednictvím hudby, tance a dalších činností a také podporovat zájem o tuto kulturu.“

E: „Podpořit specifika dané skupiny, také vzájemná tolerance majority s dalšími kulturami.“

Pracovníci popisovali ze svého pohledu a svých zkušeností specifika cílové skupiny navštěvující NZDM Darjav. Společným znakem odpovědí je určitě soudružnost, především rodiny. V odpovědích ale lze nalézt i další znaky jako je smysl pro hudbu, temperament, netrpělivost nebo citlivost a další. Kompletní odpovědi jsou uvedeny níže.

A: „Více při sobě drží a rádi dělají věci ve skupině. Většinou pocházejí ze sociálně slabších rodin, kde výchova vynechává.“

B: „To co mě zaujalo na školení, tak jedna psychologka říkala, že romské děti nejsou úzkostné a ničeho se nebojí. Nikdy mě nenapadlo se nad tím zamyslet, ale myslím, že to tak je, to prostě patří k dětství a nenapadlo mě, že to může být jinak. Jsou také živější a temperamentnější a mají větší smysl pro hudbu a tanec, bez toho aby tu jeden den nehrála hudba, to prostě nejde. Jsou taky srdečnější a dávají více city najevo. Oproti tomu české děti jsou zdrženlivější.“

C: „Obrovský význam rodiny, na druhou stranu malý význam vzdělání a profese. Výchova dětí v rodinách probíhá jiným způsobem, je tam jasná hierarchie. Také jsou více emocionální. Žijí přítomností a nezajímá je až tak budoucnost ani minulost, dalo by se říct tady a teď.“

D: „Jsou více impulsivní, někdy až zbrklý, ale také citlivý a mají blízký vztah k rodině a drží při sobě.“

E: „*Na prvním místě je vždy rodina a děti. Romské dítě bývá netrpělivé a nesvědomité...převládá potřeba aktuálního pocitu příjemnosti bez toho, aby pomysleli na důsledky.*“

Rozvoj kulturní identity v NZDM

Poslední kategorie s názvem Rozvoj kulturní identity v NZDM se zabývá konkrétními kroky nízkoprahového zařízení pro rozvoj kulturní identity a je rozdělen do čtyř částí.

V první části se pracovníci vyjadřovali k tomu, zda probíhají v rámci fungování NZDM akce, které by podporovaly rozvoj kulturní identity. Pracovníci shodně odpověděli kladně. Často zmiňovanou akcí byla oslava Mezinárodního dne Romů. Většina akcí pořádaných NZDM je spojena s doprovodem romské hudby a nacvičením romských tanců.

A: „*Určitě, jsou to veřejná vystoupení, besídky, Den Romů a podobně. Děti tady zpívají romské písničky, ale i ty české. Nacvičujeme tance.*“

B: „*Ano, Den Romů nebo Den Romské kultury. Nebo na mikulášské besídce nebo Dni dětí pouštíme romskou hudbu a děti tancují nebo zpívají.*“

C: „*Jasně, Mezinárodní den Romů, Den dětí, Mikulášská besídka, soutěže, výlety a další akce.*“

D: „*Darjav pořádá akce, které mají přímou spojitost s romstvím jako je oslava Dnu Romů. Děti se tu učí i romským písničkám a tancují na romskou hudbu a pak s tím vystupují buď veřejně na soutěžích, nebo při různých besídkách*“

E: „*Jsou to především akce spojené s tancem a hudbou, různé taneční soutěže nebo fotbalové soutěže ve spolupráci s Centrem na podporu integrace cizinců.*“

Pracovníci byli také dotazováni na to, zda jejich organizace nabízí další možnosti, které by podporovaly rozvoj kulturní identity. Většina pracovníků odpověděla záporně, tedy, že o jiných možnostech neví, jeden pracovník však uvedl, že NZDM se věnuje i informovanosti o historii či romské vlajce.

A: „nevím, asi ne.“

B: „Trošku přibližujeme romskou historii, odkud pocházejí Romové, znát romskou vlnku.“

C: „Ne.“

D: „Nevybavuju si nic dalšího.“

E: „Asi ne.“

Další část této kategorie se věnuje otázce toho, zda podle názorů pracovníků je něco, co by rozvíjelo kulturní identitu a zároveň to chybí v NZDM. Čtyři pracovníci shledávají nedostatky. Tři z těchto pracovníků se domnívá, že chybí informace týkající se romského jazyka, historie a popřípadě i literatury. Jeden pracovník si myslí, že chybí multikulturní aktivity s cizinci.

A: „Myslím, že tady chybí základní informace o romské historii, ale také literatuře. Hodně literatury vztahuje právě k historii, ale také pohádkám.“

B: „Obecně bych řekla, multikulturní aktivity s cizinci nebo benefiční akce na podporu neziskovek.“

C: „Ne, domnívám se, že Darjav podchytil dostatečné možnosti na rozvoj kulturní identit.“

D: „Znalost více z romské kultury, děti sice znají romskou hudbu a tance nebo kroje, ale romský jazyk je jim často vzdálen a také informace týkající se původu nebo tradic.“

E: „Semináře o historii Romů, tradice, zvyky. Učení se romskému jazyku.“

Poslední část kategorie se zabývá příčinami výše zmíněných nedostatků. Pracovníci, kteří shledávají nedostatky v informovanosti o romském jazyce či historii nebo literatuře se domnívají, že hlavním důvodem je nedostatek pracovní kapacity. Oproti tomu pracovník, který si myslí, že chybí kulturní aktivity s cizinci, se domnívá, že důvodem jsou finance.

A: „Není na to pracovní kapacita.“

B: „z finančních důvodů.“

D: „Nedostatek místa a lektorů.“

E: „chybí pracovníci.“

SHRNUTÍ ROZHOVORŮ S PRACOVNÍKY

Informace uváděné pracovníky se v mnohém shodují. Podle pracovníků aktivity v NZDM jsou nastaveny tak, že přispívají k sociální integraci. Nečastěji zmiňovanou aktivitou je doučování a pomoc s přípravou do školy. Nízkoprahové zařízení nabízí i různé možnosti trávení volného času, jakými je tanec, výtvarná nebo jiná manuální činnost.

Pro oblast kulturní identity byl nejprve vymezen pojem kulturní identita, kdy pracovníci tento pojem podle vlastních slov definovali. Společným názvem vystihující odpovědi pracovníků lze nazvat společné rysy daného společenství, které jmenovitě uváděli jako jazyk, tanec, kultura, historie, tradice či zvyky. Zároveň tyto společné rysy byly pracovníky zvoleny jako významné oblasti, které je třeba rozvíjet, aby se podpořila kulturní identita dětí a mládeže.

Součástí rozhovorů s pracovníky byl také názor na vymezení interkulturních kompetencí pracovníků, které by podpořily rozvoj kulturní identity. Pojem interkulturní kompetence nebyl jasně vymezen, ale pracovníci ho pojali dle vlastního úsudku. Pracovníci považovali mimo jiné za významnou oblast pro rozvoj kulturní identity znalost specifika cílové skupiny, orientaci v kultuře, ale také samotnou osobnost pracovníka, který se věnuje práci s dětmi. Podle vlastního názoru tyto kompetence všichni pracovníci v NZDM mají. Pracovníci specifikovali svoji cílovou skupinu, kde nejčastěji zmiňovaným znakem byla soudružnost, především v souvislosti s rodinou. Ve dvou a více odpovědích se vyskytovala charakteristika v podobě emocionality, temperamentu a impulzivity.

Rozhovor byl zakončen otázkami, které se vztahovaly přímo k aktivitám NZDM. Z Odpovědí je patrné, že organizace pořádá akce, které jsou spojeny s rozvojem kulturní identity, nejčastěji zmiňovanou akcí je Mezinárodní den Romů, kdy si děti a mládež připravují vystoupení v podobě romských písní či tanců. Podle tří z pěti pracovníků však NZDM neposkytuje dostatečnou informovanost o romské historii, jazyku či literatuře a to zejména z personálních důvodů.

4.3.3 ANALÝZA DOKUMENTŮ

Analýzou dokumentů označujeme metodu sběru dat, jejíž hlavním úkolem je shromáždit dokumenty, které obsahují informace o daném jevu či problematice. Tuto metodu lze doplnit i jinými metodami například rozhovorem, pozorováním a dalšími. 116

---

¹¹⁶ Analýza dokumentů jako evaluační nástroj. In: *Adiktologie* [online]. 2012 [cit. 2014-03-12]. Dostupné z: <http://www.adiktologie.cz/cz/articles/detail/593/3884/Analiza-dokumentu-jako-evaluacni-nastroj>

Dokumenty můžeme dělit na primární a sekundární. Primárním dokumentem rozumíme doklad, který je tzv. „z první ruky“, jedná se oficiální protokoly, záznamy a jiné. Oproti tomu sekundární dokumenty vznikly zpracováním informací z dokumentů primárních. Z tohoto rozdělení vyplývá, že primární dokumentem jsou zdrojem cennějším pro získávání dat, protože jsou původní.¹¹⁷

Analýza dokumentů má značné výhody, neboť se jedná o metodu sběru dat, která je jednoduchá a systematická. Velkou výhodou je také její univerzálnost čili lze ji uplatnit na kterýkoliv soubor obsahující textová data. Tato metoda se dá uplatnit i v případě, že není možné nebo účinné použít jiné metody.

Velkou nevýhodou analýzy dokumentů je, že výzkumník může nesprávně interpretovat získaná data a velká pozornost by měla být věnována tomu, aby nedocházelo k unáhleným a nepodloženým závěrům. Z tohoto důvodu je dobré získávat data z více na sobě nezávislých zdrojů.¹¹⁸

Pro správné uchopení informací z analýzy dokumentů si lze pomoci základními otázkami, které by si výzkumník měl položit a odpovědět na ně:

- *„Kdo je autorem dokumentu?“*
- *Z jaké doby dokument pochází?“*
- *Co je obsahem dokumentu?“*
- *Co dokument představuje?“*
- *S jakými souvislostmi se pojí?“*
- *Jak je dokument plný a věrohodný?“*
- *Jaké závěry lze udělat o faktech obsažených v dokumentu?“¹¹⁹*

Výše zmíněné základní otázky jsou obecné, z toho důvodu je třeba položit si stejně důležité doplňující otázky, které se týkají konkrétního výzkumného úkolu. Doplňující otázky odkrývají vnitřní souvislosti a zároveň napomáhají odhalit možná zkreslení, která jsou obsažena v daném dokumentu. Pokud se výzkumníkovi podaří některá zkreslení či

¹¹⁷ SURÝNEK, Alois, Růžena KOMÁRKOVÁ a Eva KAŠPAROVÁ. *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press, 2001. ISBN 80-7261-038-4.

¹¹⁸ Analýza dokumentů jako evaluační nástroj. In: *Adiktologie* [online]. 2012 [cit. 2014-03-12]. Dostupné z: <http://www.adiktologie.cz/cz/articles/detail/593/3884/Analýza-dokumentu-jako-evaluacni-nastroj>

¹¹⁹ SURÝNEK, Alois, Růžena KOMÁRKOVÁ a Eva KAŠPAROVÁ. *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press, 2001. ISBN 80-7261-038-4.

nepřesnosti poodhalit, je možné, že data pro výzkum nebudou kompletní a tudíž je vhodné data doplnit z jiných zdrojů.¹²⁰

Realizace analýzy dokumentů

Analýza dokumentů byla zpracována na základě výroční zprávy, diplomové práce Radka Vorlíčka na téma Vlivy působící na školní úspěšnost romských dětí žijících v prostředí sociálního vyloučení a podkladu projektu Rovné šance.

PODPORA SOCIÁLNÍ INTEGRACE

Projekty: Rovné šance, Šikulové

Aktivity: Romský debatní klub, počítačová gramotnost

Projekt Rovné šance

Projekt Rovné šance se zaměřuje na podporu sociálně znevýhodněných dětí v oblasti vzdělávání. Cílem projektu je zlepšit kvalitu přípravy do školy a to tak, že děti a mládež docházející do NZDM jsou bezplatně doučovány na základě stanovených individuálních plánů. Projekt Rovné šance také zaměřuje svoji aktivitu na spolupráci s rodinou a se školou a to především z důvodu zefektivnit mimoškolní přípravu dětí a mládeže. Tento projekt započal svoji činnost v červnu roku 2013 a minimální počet pravidelně doučovaných dětí je stanoven na 12 dětí.

Projekt šikulové

Projekt šikulové byl započat v červnu roku 2004 a zaměřuje se na předcházení sociálně patologického chování dětí a mládeže. Tento projekt je rozdělen do dvou vzdělávacích programů, které na sebe vzájemně navazují. Těmito programy jsou jednak kroužek Kutil a kroužek Zahrádkář.

Cílem Kroužku Kutil je vytvořit pozitivní vztah dětí a mládeže k vlastní práci a k lokalitě, ve které vyrůstají a to prostřednictvím aktivit zaměřených na údržbu a úpravu lokality. Kroužek kutil vznikl jako reakce na stížnosti ničení majetku ze strany nájemníků, ale také řemeslníků, kteří si stěžovali na přílišnou pozornost dětí při práci. Děti a mládež se zapojila do oprav poničených věcí a to například natírání dveří, čištění zdí a podobných

¹²⁰ SURÝNEK, Alois, Růžena KOMÁRKOVÁ a Eva KAŠPAROVÁ. *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press, 2001. ISBN 80-7261-038-4.

aktivit, které vedou ke zvelebování lokality. Přímým zapojením se do práce dochází k snižování poničeného majetku, udržení opravené věci a zároveň se prohlubují manuální schopnosti dětí a mládeže.

Kroužek Zahrádkář podporuje ekologické vzdělávání formou aktivit. V místní lokalitě je vybudována zahrádka, o kterou se děti starají. Rovněž se učí třídit odpad a přispívají ke zlepšení prostředí, ve kterém žijí.

Romský debatní klub

Romský debatní klub se zaměřuje na podporu rétorických schopností dětí a mládeže a to prostřednictvím diskuzí na témata, která jsou v naší společnosti aktuální (např. škola, drogy, rasismus a podobně). Děti a mládež si připravují podklady pro diskuzi, přičemž mohou čerpat z internetu v NZDM a rovněž mají možnost konzultovat získané informace s pracovníky NZDM. Tato činnost pozitivně ovlivňuje schopnost správně argumentovat a projevit svůj názor a zároveň respektovat druhého člověka. Tyto komunikační dovednosti mají významné uplatnění nejen pro školní úspěšnost, ale také pro běžný život. Děti a mládež se rovněž účastní soutěžních turnajů v debatování, které jsou vykonávány Asociací debatních klubů ČR. Debatní klub rovněž přispívá k navazování nových vztahů a jejich upevňování, ale také ke zvýšení sebevědomí a novému pohledu na společenské události.

Počítačová gramotnost

V NZDM jsou umístěny počítače, které mohou děti a mládež využívat, jak pro svůj volný čas, tak i pro získání informací související se školní připraveností. Jelikož je počet míst u počítačů omezen, uživatelé služby se střídají asi po 15 minutách. Počítačová gramotnost je pro dnešní svět a život velmi důležitá, proto i informace, které přímo nesouvisejí se školou, mohou být přínosem.

PODPORA ROZVOJE KULTURNÍ IDENTITY

Projekty: Mezinárodní den Romů

Aktivity: Romský debatní klub

Mezinárodní den Romů

NZDM Darjav již od roku 2004 realizuje oslavu Mezinárodního dne Romů, která je přístupná nejen pro uživatele služby a jejich rodiny, ale také pro lidi z blízkého okolí. Tato akce se koná přímo v sociálně vyloučené lokalitě Husova.

Romský debatní klub

Romský debatní klub, jehož podstata a činnost byla popsána výše, je také zařazen do aktivit na podporu rozvoje kulturní identity, neboť se uživatelé služby mohou setkávat při diskuzích i s dalšími dětmi stejné kulturní identity a mohou s nimi navazovat kamarádské vztahy.

SHRNUTÍ ANALÝZY DOKUMENTŮ

Z analýzy dokumentů je patrné, že NZDM Darjav nezanedbává aktivity na podporu sociální integrace, neboť svoji činnost zaměřuje na vzdělávání dětí a to prostřednictvím bezplatného doučování, ale také počítačové gramotnosti či rozvojem komunikačních a argumentačních dovedností v rámci činnosti Romského debatního klubu. Vzdělání je jistě jednou z forem sociální integrace. NZDM Darjav zaměřuje spoji pozornost rovněž na činnosti, při kterých dochází ke zlepšení manuálních schopností dětí a mládeže a zároveň jejich práce přispívá ke zvelebení místa, kde vyrůstají. Děti a mládež poznávají hodnotu práce a sami se podílejí na prostředí, ve kterém žijí.

NZDM Darjav přispívá k rozvoji kulturní identity především pořádání oslav Mezinárodního dne Romů. Těchto oslav se mohou účastnit nejen rodiny s dětmi, které v dané lokalitě bydlí, ale také obyvatelé z blízkého okolí. Pořádání této kulturní akce jistě přispívá k rozvoji kulturní identity, neboť je to den, kdy se připomíná romská kultura. K rozvoji kulturní identity přispívá rovněž možnost navazovat vztahy a setkávat se s dětmi a mládeží se stejnou kulturní identitou a to prostřednictvím romského debatního klubu.

4.4 ZHODNOCENÍ PRAKTICKÉ ČÁSTI

Při zhodnocení praktické části lze konstatovat, že v oblasti sociální integrace je významnou činností doučování, tedy příprava do školy. Vzhledem ke specifickým výzkumného vzorku, kdy uživateli služby jsou děti a mládež často pocházející ze sociálně slabších rodin nabývá na důležitosti i peněžité ošetření této činnosti, neboť doučování je bezplatné, tudíž přístupné pro každé dítě. Doučování bylo zvoleno jako hlavní důvod, kvůli

kterému děti a mládež navštěvují NZDM a to polovinou dotazovaných. Zároveň tato aktivita byla čtyřmi dotazovanými zvolena jako nejvíce oblíbená činnost a naopak tři dotazovaní pokládají doučování za nejméně oblíbenou aktivitu. Děti a mládež si uvědomují důležitost vzdělání, neboť více jak polovina dotazovaných pokládá doučování jako nejvíce prospěšnou činnost pro jejich běžný život. Z rozhovorů s pracovníky je patrné, že i oni přikládají význam této aktivitě jako formě sociální integrace. Všichni pracovníci zmínili přípravu do školy jako způsob sociální integrace. Z analýzy dokumentů je patrné, že školní připravenost dostala určitý řád, neboť v rámci projektu Rovné šance navázalo NZDM spolupráci se školou a rodinou a také vychází z individuálních plánů každého jedince. Vzdělávání se v NZDM však děje i formou počítačové gramotnosti a rozvojem argumentačních a komunikačních dovedností. Aktivity na počítači byly zvoleny dětmi a mládeží jako druhým hlavním důvodem pro navštěvování NZDM a zároveň jako druhou nejoblíbenější činností. Co se týká komunikačních dovedností, tak ty jsou rozvíjeny především prostřednictvím Romského debatního klubu, kdy se děti a mládež učí prosazovat vlastní názor s respektem ke svému komunikačnímu partnerovi. To je jistě také významná oblast pro sociální integraci a pro život v majoritní společnosti.

Pracovníci v souvislosti se sociální integrací často odkazovali na volnočasové aktivity, kterými jsou například tancování, výtvarná činnost nebo manuální činnost. Tanec a jeho nacvičování bylo zvoleno jako nejvíce oblíbená činnost mezi dotazovanými dětmi a mládeží a to pěti respondenty. Ostatní volnočasové aktivity byly zastoupeny v podstatně menším měřítku nebo vůbec. Podle názoru dvou pracovníků přispívá k rozvoji sociální integrace i častá působnost dobrovolníků a praktikantů.

Analýza dokumentů rovněž odkazuje na činnosti, které přispívají ke zvelebování lokality a vážení si práce jako takové. Těmito aktivitami jsou kroužky Kutil a Zahradkář v rámci projektu Šikulové. Oba kroužky na sebe vzájemně navazují a jejich podstatou je zapojit děti a mládež do dění a zvelebování lokality, ať už zřízením a staráním se o zahrádku nebo opravami a vylepšováním zevnějšku lokality.

Druhou částí výzkumného šetření bylo zjistit, zda nabízí NZDM možnosti rozvoje kulturní identity. Děti a mládež se shodně vyjádřily, že se považují za příslušníky romské komunity, v jednom případě dotazovaný uvedl, že má otce Čecha a matku Romku, ale i tak se za Roma považuje. Přestože většina respondentů uvedla, že nikdy neshledala odlišný přístup majority vůči jejich osobě, tak čtyři respondenti se s odlišným přístupem setkali z toho jeden dokonce často.

Pracovníci během rozhovoru uvedli, že podle jejich názoru je pro rozvoj kulturní identity důležité rozvíjet společné rysy dané skupiny, jakými jsou jazyk, historie, kultura, tradice a podobně. Z výsledků rozhovoru s dětmi a mládeží vyplývá, že výzkumný vzorek má značné mezery v informovanosti o romské historii, neboť pouze dva dotazovaní správně odpověděli, že původ Romů je zakořeněn v Indii. Oproti tomu romská hudba a tanec je většinou dotazovaných blízká a to i potvrzují pracovníci, kteří poznamenali, že nacvičování romského tance a pouštění romských písní patří k častým aktivitám v NZDM. Oproti tomu romský jazyk, který je podle většiny pracovníků významnou oblastí pro rozvoj kulturní identity, je u dětí a mládeže v úpadku. Polovina dotazovaných dětí a mládeže uvedla, že doma romsky nemluví nebo jen málo a sami pouze znají jen některá slova, ale romsky by se nedomluvily. Čtyři dotazovaní však považují své schopnosti dorozumět se Romsky na dobré úrovni. U dvou dotazovaných je romský jazyk plně nerozvinut. Tři pracovníci se domnívají, že v NZDM pro větší rozvoj kulturní identity chybí právě větší znalost romského jazyka, ale také historie či literatury a tím hlavním důvodem je nedostatek lektorů.

Polovina dotazovaných dětí a mládeže uvedla, že oslavují Mezinárodní den Romů. Z analýzy dokumentů, ale také výpovědí pracovníků vyplývá, že Mezinárodní den Romů spadá i do oslav v rámci aktivit NZDM. Tato událost je jistě významnou akcí pro rozvoj kulturní identity.

Označení Rom je nejčastěji spojován s tancem a hudbou podle výpovědí dětí a mládeže v NZDM Darjav. Dva respondenti také poukázali na velký význam rodiny pro Romy a její soudružnost. Soudružnost rodiny je i podle většiny pracovníků jednou z hlavních charakteristik cílové skupiny, se kterou pracují. Děti také poukázali i hrubost v chování a mluvě u Romů jako zápornou charakteristiku.

Oblast kulturní identity je spjata i s interkulturními kompetencemi pracovníků. Porozumění pojmu interkulturní kompetence může být rozdílné a pracovníci tento pojem mohli uchopit z jiného pohledu. Nejčastěji uváděnými kompetencemi pro práci s touto cílovou skupinou je podle odpovědí pracovníků znalost romské kultury, jazyka a především specifík dané skupiny, ale také tolerantnost. Zmíněny byly i pedagogické kompetence nebo také samotná osobnost pracovníka pro zaujetí a respekt dětí a mládeže. Všichni pracovníci se domnívají, že tyto kompetence zaměstnanci NZDM Darjav mají, ačkoliv v jiné kategorii poukázali na potřebnost prohloubení a větší znalosti romské kultury, literatury či jazyka.

NZDM Darjav, jak již bylo zmíněno, pořádá oslavy dne Mezinárodního dne Romů. Pracovníci uvedli, že děti se na tyto oslavy připravují vystoupením a nacvičují romského tance a písní. Nacvičování romských tanců a pouštění romské hudby podle odpovědí pracovníků je součástí i jiných běžných akcí jako Vánoční besídky nebo Mezinárodního dne dětí.

NZDM Darjav, o.s. je dobrým příkladem praxe zejména v oblasti sociální integrace prostřednictvím vzdělávacích aktivit. Zároveň tato organizace poskytuje možnosti rozvoje kulturní identity. Toto občanské sdružení tak může poskytnout inspiraci jiným organizacím, které pracují se stejnou cílovou skupinou, v činnostech zaměřených na sociální integraci a rozvoj kulturní identity. Doporučením pro praxi je zejména rozvoj oblasti vzdělávání. Rovněž připomenutí romské kultury a oslavy Mezinárodního dne Romů jsou významnými aktivitami.

ZÁVĚR

Děti a mládež vyrůstající v sociálně vyloučených lokalitách jsou ohroženy nejen samotným prostorovým a sociálním vyloučením, ale také zvýšeným rizikem výskytu sociálně patologických jevů. Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež se snaží tyto rizikové jevy odbourat a začlenit jedince mezi vrstevníky i do společnosti. Nízkoprahová zařízení si rovněž zakládají na plné dostupnosti, přičemž odstraňují bariéry, které by dostupnost mohly znemožňovat. Jedná se především o bariéry časové, prostorové finanční a psychologické.

Identita jako jeden z ústředních pojmů této diplomové práce je vymezena mnoha způsoby. Na identitu lze nahlížet z mnoha teorií, přičemž stěžejní teorie související s praktickou částí této diplomové práce je především teorie sociální identity, která poukazuje na člověka jako člena určitých sociálních skupin a etnolingvistická teorie, poukazující na význam jazykové vybavenosti lidí. Můžeme rovněž vymežit několik typů identit, které se vzájemně mohou prolínat, přičemž kulturní identita vytváří povědomí o příslušnosti k dané kultuře, pocitu sounáležitosti, spojuje jednotlivé členy v otázkách hodnot a principů.

Nízkoprahové zařízení Darjav, o.s. je umístěné přímo v sociálně vyloučené lokalitě a svými aktivitami nabízí možnosti sociálního začleňování prostřednictvím vzdělávacích aktivit, ale také různých kroužků. Vzdělávací aktivity však jsou hlavní činností na podporu sociální integrace a to z pohledu nejen pracovníků, ale také samotných uživatelů služby, tedy dětí a mládeže. Lokalita, v níž je organizace umístěna, je z 80% tvořena romskou populací (dle výroční zprávy organizace). Z tohoto důvodu je příhodné zaměřit svou činnost mimo jiné také na rozvoj kulturní identity. Samotný pojem kulturní identita je velmi nejednoznačný a vágní. Pracovníci nízkoprahového zařízení si tento pojem nejčastěji vysvětlovali jako soubor společných rysů (příkladem může být jazyk, historie, hudba, tradice a další) a pocitu sounáležitosti s danou komunitou či společností. Možnosti rozvoje kulturní identity jsou podle jejich výpovědí realizovány na základě pořádání oslav Mezinárodního dne Romů, ale také nacvičováním romských tanců či písní.

Problematikou sociální integrace a sociálního vyloučení je třeba se zabývat, neboť je to velmi aktuální téma v naší společnosti. Při realizaci samotného procesu integraci bychom však neměli zapomínat na kulturní identitu, která hraje významnou roli v sebepojetí jedince.

RESUMÉ

Diplomová práce na téma Problematika sociální integrace a možnosti rozvoje kulturní identity v nízkoprahovém zařízení Darjav, o.s. je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část vymezuje hlavní pojmy diplomové práce a je rozdělena do tří kapitol: Nízkoprahová zařízení, identita – základní terminologie a sociální integrace a sociální vyloučení.

Praktická část se zabývá otázkou jakým způsobem přispívá nízkoprahové zařízení Darjav, o.s. k sociální integraci dětí a mládeže a zda nízkoprahové zařízení Darjav nabízí možnosti rozvoje kulturní identity pro děti mládež. V praktické části byly zpracovány rozhovory s pracovníky a s dětmi a mládeží. Rovněž byly zpracovány případové studie dětí a mládeže navštěvující nízkoprahové zařízení. Analýza dokumentů byla zpracována na základě diplomové práce Radka Vorlíčka, výročních zpráv a projektu Rovné šance.

SUMMARY

This diploma thesis on the theme of social integration and cultural identity development opportunities in low-threshold facility Darjav, os is divided into theoretical and practical parts. The theoretical part defines the main concepts of the thesis and is divided into three chapters: Low-threshold device, identity - basic terminology and social integration and social exclusion.

The practical part deals with the question of how low-threshold facility Darjav, o.s., contributes to the social integration of children and young people and whether low-threshold facility Darjav offers opportunities for the development of cultural identity for children and youth. In the practical part, interviews were processed with the staff and the children and youth. Case studies of children and youth attending low threshold devices were also prepared. Document analysis was prepared from the diploma thesis of Radka Vorlíček, annual reports and project "Rovné šance".

SEZNAM LITERATURY

1. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte.
2. Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů
3. AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ, Člověka v tísní a odboru bezpečnostní politiky MVČR. *Příručka pro sociální integraci*. Praha: Úřad vlády ČR, 2009. ISBN 978-80-7440-014-8.
4. Bačová In: MACEK, Petr. *Agrese, identita, osobnost*. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR, 2003, ISBN 80-86620-06-9.
5. Bačová In: VÝROST, Josef a Zdeněk SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. ISBN 978-80-247-1428-8.
6. BEDNÁŘOVÁ, Zdena a Lubomír PELECH. *Slabikář sociální práce na ulici: supervize streetwork financování*. Brno: Doplněk, 2003. ISBN 80-7239-148-8
7. Berry 2002 In: PRŮCHA, Jan. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. ISBN 978-247-3069-1 ISBN 80-7178-648-9.
8. Berry In: ŠÍŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migrantiv Česko republice: My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál.
9. BLATNÝ, Marek a Alena PLHÁKOVÁ. *Temperament, inteligence, sebepojetí: nové pohledy na tradiční témata psychologického výzkumu*. Vyd. 1. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR, 2003, ISBN 80-866-2005-0.
10. Frankovský In: MACEK, Petr. *Agrese, identita, osobnost*. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR, 2003.
11. GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012. ISBN 978-80-247-2798-1
12. Hajko In: BALBÍN, Jaroslav. *Identita ve vztahu k národnostním menšinám*. Praha: Komise rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2006. ISBN 80-903727-0-8.
13. HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-628-5.
14. Hetherington In: MORGENSTEROVÁ, Monika a Lenka ŠULOVÁ. *Interkulturní psychologie: Rozvoj interkulturní senzitivity*. Praha: Karolinum, 2007., s 22. ISBN 978-80-246-1361-1.

15. HOFFMAN, Erwing. *Stigna*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-21-0.
16. JEDLIČKA, Richard, Petr KLÍMA, Jaroslav KOŤA, Jiří NĚMEC a Jiří PILAŘ. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Tiskárny MV, p.o., 2004. ISBN 80-7312-038-0.
17. MACEK, Petr. *Adolescence*. Praha: Portál, s.r.o., 2003. ISBN 80-7178-747-7.
18. MACEK, Petr. *Agrese, identita, osobnost*. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR, 2003, 315 s. ISBN 80-86620-06-9.
19. MAŘÍKOVÁ, Hana, Miloslav PETRUSEK a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1
20. MAREŠ, Petr. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis*. 2000, č. 3.
21. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7367-368-0
22. MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální služby*. Praha: Portál, s.r.o., 2007. ISBN 978-80-7367-310-9
23. MORGENSTEROVÁ, Monika a Lenka ŠULOVÁ. *Interkulturní psychologie: Rozvoj interkulturní senzitivity*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1361-1.
24. PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008. ISBN 80-7178-295-5.
25. PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia Praha, 1998. ISBN 80-200-0607-9.
26. PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova: teorie, praxe, výzkum*. Praha: ISV, 2001, 211 p. ISBN 80-858-6672-2.
27. SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: Uvedení do problematiky*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. ISBN 978-80-247-7372-8.
28. SURÝNEK, Alois, Růžena KOMÁRKOVÁ a KAŠPAROVÁ. *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press, 2001. ISBN 80-7261-038-4.
29. SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace: proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007, 175 s. ISBN 978-80-7325-136-9.

30. ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migrantiv Česko republice: My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9.
31. ŠTĚCHOVÁ, Markéta a Kazimír VEČERKA. *Romská minorita a postupy integrace: závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002, 127 s. ISBN 80-733-8008-0.
32. ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, s.r.o., 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
33. VINCZE, László. *The bilingual screen: Ethnolinguistic identity and television viewing among three language minorities*. Helsinki: University of Helsinki, 2013. ISBN 978-952-10-8819-3.
34. VORLÍČEK, Radek. *Vlivy působící na školní úspěšnost romských dětí žijících v prostředí sociálního vyloučení*. Pardubice, 2013. Diplomová práce. Univerzita Pardubice.
35. VÝROST, Josef a Zdeněk SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. ISBN 978-80-247-1428-8.
36. Z ÍKOVÁ, Tereza, Marek JAKOUBEK a Lenka JAKOUBKOVÁ BUDILOVÁ. *Bedekr sociálním znevýhodněním pro učitele střední školy*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2011. ISBN 978-80-261-0054-6.

INTERNETOVÉ ZDROJE

1. Analýza dokumentů jako evaluační nástroj. In: *Adiktologie* [online]. 2012 [cit. 2014-03-12]. Dostupné z: <http://www.adiktologie.cz/cz/articles/detail/593/3884/Analyza-dokumentu-jako-evaluacni-nastroj>
2. BĚHOUNKOVÁ, Leona. *Artefietická facilitace a intervence rizikových žáků na 2. stupni základní školy*. Brno, 2007. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/40535/pedf_r/Rigorozni_prace?lang=en. Rigorózní práce
3. ČECHOVSKÝ, Jan. *Kořeny vzniku NZDM v České Republice*. In *Streetwork* [online]. 2006 [cit. 2013-06-18]. Dostupné z: http://www.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=703
4. ČESKÁ ASOCIACE STREETWORK, o.s. *Pojmosloví: Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (NZDM)* [online]. 2008 [cit. 2013-06-18]. Dostupné z: http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf
5. Erik Erikson. In: *Simply psychology* [online]. 2008, 2013 [cit. 2014-03-17]. Dostupné z: <http://www.simplypsychology.org/Erik-Erikson.html>

6. EUROPEAN DIALOGUE. *Promoting Roma Integration at the Local Level: Practical guidance for NGOs and public authorities Guidance manual based on the Roma Rights and Access to Justice in Europe Programme*. [online]. 2005. vyd. Londýn, 2005 [cit. 2014-03-27]. ISBN 0-9549740-0-X. Dostupné z: <http://www.europeandialogue.org/reports.html>
7. Integrace, segregace, inkluze a exkluze. *Athena zčů* [online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: <http://athena.zcu.cz/kurzy/spp1/000/HTML/43/>
8. International migration and multicultural policies: glossary: Integration. In: *Unesco* [online]. [cit. 2014-03-24].
9. Když se řekne identita ... regionální identita (III. část). In: *Socioweb* [online]. [cit. 2014-03-17]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=149&lst=114>
10. Kulturní identita. In: *Czechkid* [online]. [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: <http://www.czechkid.cz/si1120.html>
11. Metodická příručka: pro výkon terénní sociální práce. In: *MPSV* [online]. [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2317>
12. Národ, národní identita a národní hrdost v Evropě. *Sociologický časopis* [online]. 2004, č. 4 [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/d2fe757af6ca935d6d1d996e3349242406475ee0534_416vlach19.pdf
13. Nízkoprahová zařízení pro dítě a mládež. *Darjav* [online]. 2008 [cit. 2013-06-18]. Dostupné z: <http://darjav.webgarden.cz/rubriky/kdo-jsme>
14. Sociálně vyloučené lokality. In: *Liga komunitních škol* [online]. [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: <http://www.ligakomunitnichskol.cz/index.php?p=3>
15. Sociální vyloučení a prostorová segregace. In: *Antropoweb* [online]. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/socialni-vylouceni-a-prostorova-segregace>
16. Speciální pedagogika: Integrace a inkluze. In: *Metodický portál RVP* [online]. 2012 [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/s/16169/SPECIALNI-PEDAGOGIKA-INTEGRACE-A-INKLUZE.html/>
17. STANÍČEK, Jiří. *Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork* [online]. 2011 [cit. 2013-06-18]. Dostupné z: <http://www.specialnipedagogika.cz/socius/data/532.pdf>
18. Věk jako zdroj sociální identity. *Sociologický časopis* [online]. 2012, č. 1 [cit. 2014-03-17]. Dostupné z:

http://sreview.soc.cas.cz/uploads/c87cf5332f8227ba4716d8c2b215880d2d48893c_Vek%20jako%20zdroj%20socialni%20identity.pdf

19. Výkladový slovník. *Univerzita Hradec Králové* [online]. [cit. 2014-03-19].
Dostupné z: <http://fim.uhk.cz/cogn/?Module=dictionary&Letter=K&Site=6>
20. 11. Romský etnolekt češtiny – jak překonávat jazykovou bariéru u dítěte. In: *Mají na to!: Jak podpořit sociálně znevýhodněné děti na ZŠ* [online]. [cit. 2014-03-31].
Dostupné z: <http://www.majinato.cz/11-napravovani-chyb-romskeho-etnolektu-a-rozvijeni-slovni-zasoby.php>

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č.1   Rozhovor s dětmi a mládeží v NZDM. Darjav, o.s.
- Příloha č. 2   Rozhovor s pracovníky NZDM Darjav, o.s.

PŘÍLOHA Č. 1**ROZHOVOR S DĚTMI A MLÁDEŽÍ NZDM DARJAV, O.S.****Integrace****Aktivity NZDM Darjav, o.s.**

- Jak často chodíš do Darjavu
- Z jakého důvodu sem chodíš
- Co tě tady nejvíc baví?
- Je něco, co tě tady nebaví
- V čem si myslíš, že ti Darjav pomáhá i v běžném životě?

Kulturní identita**Jak děti a mládež vnímají svou příslušnost**

- Považuješ se za Roma?
- Pokud ano, cítil si někdy, že se k tobě někdo choval jinak, protože si Rom?
- Jaké pocity v tobě vzbuzuje označení Rom? (co se ti na Romech líbí/nelíbí – pro malé děti)
- Znáš romskou historii?
- Jaký máš vztah k romské hudbě?
- Umíš mluvit romsky/mluvíte doma romsky?
- Dodržujete doma nějaké romské tradice (svátky)?
- Pokud ano, jaké?

PŘÍLOHA Č. 2
ROZHOVOR S PRACOVNÍKY

Integrace

- **Možnosti integrace**
  - Nabízí Darjav možnosti sociálního začleňování místních dětí do společnosti
  - Pokud ano, jakým způsobem?
  - V jakých oblastech?

Kulturní identita

- **Pojem kulturní identita**
  - Co si představíte pod pojmem kulturní identita?
  - Ve kterých oblastech he třeba ji rozvíjet?

- **Interkulturní kompetence pracovníka pro rozvoj kulturní identity**
  - Kterými interkulturními kompetencemi by měl pracovník disponovat, aby mohl rozvíjet kulturní identitu dětí a mládeže?
  - Mají pracovníci Darjavu tyto kompetence?
  - Co je klíčové pro rozvoj kulturní identity?
  - Jaká jsou specifika Vaši cílové skupiny?

- **Rozvoj kulturní identity v NZDM Darjav**
  - Pořádáte v NZDM Darjav akce, které by podporovaly rozvoj kulturní identity?
  - Pokud ano, tak jaké?
  - Podporujete rozvoj kulturní identity jinými prostředky?
  - Pokud ano, jakými?
  - Je podle Vašeho názoru něco, co podporuje rozvoj kulturní identity dětí a mládeže a zároveň to chybí v Darjavu?
  - Pokud ano, z jakého důvodu chybí?